

Proverbs

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: do'ol di nuntudo' eten liblu (1) an nan Alin hi Solomon (Prov. 1-29), ya (2) nan nun'ala'eng an tatagu (Prov. 22:17—24:34), ya (3) nan baal nan Alin hi Hezekiah (25:1—29:27), ya (4) hi Agur (Prov. 30), ya (5) nan Alin hi Lemuel (Prov. 31:1-9). Ya mid mapto' ya wada pay di udumnan nuntudo'. Mu waday nangali an nan Alin hi Lemuel ya hiyah Alin hi Solomon ti duway ngadana anu, mu mid mapto'.

Hay Nangitud'andan ten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hay ipaddungan unu nan tumugun an hapiton.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 971 B.C. hi engganah din 931 B.C.

Hay Teman ten Liblu: ma'ahhapul an ihamhamad nan tatagun mangunud hinan do'ol an ipaddungan nan nitudo' eten liblu ta matpongda ya manomnomanda goh (Prov. 1:1-7).

Hay Outline ten Liblu:

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo'

NAN ALIN HI SOLOMON (1:1—29:27)

Nan nipa"el hi aat nan duwan binabai an da

Anomnoman ay Umilugtap (1:1—9:18)

Nan hoho'dod an proverbs (10:1—29:27)

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo'

NAN NUN'ALA'ENG AN TATAGU (22:17—24:34) — mid mapto' ya didanay opat an

nun'ala'eng an linala'in nitudo' hinan I Ki.

4:31 an da Ethan ay Heman, ya da Calcol ay Darda

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo'
 NAN BAAL NAN ALIN HI HEZEKIAH (25:1—
 29:27) — hiyah ne proverbs an intudo' nan
 Alin hi Solomon mu naladaw an niddum
 hinan Liblu an Proverbs, at nan Alin hi
 Hezekiah di nangipiddum (Prov. 25:1).

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo'
 AGUR (30:1-33)

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo'
 NAN ALIN HI LEMUEL (31:1-9)

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo'
 NAN UDUMNAN TAGU (31:10-31).

Nan Puun di Na'ahhamad an Tugun

¹ Date ya na'ahhamad an tugun* Solomon an alih
 ad Israel an imbaluy David.†

² Daten tugun ya ipa'inniladay aton tu'un manom-
 noman hi un tu'u unudon nan itududa,
 at innilaon tu'u nan na'ahhamad an
 puun di mitudtudu.

³ Ya ipa'innilada goh nan aton an mangabulut
 hinan nahamad an pangat,
 ya nan makulug an aton hinan i'ibba,
 ya ta mapapaddung di ma'at ay dida.

⁴ Ya ipaphodda goh di nomnom nan agguy
 nanomnoman,

* **1:1** Hiyah te nalpuwan nan ngadan ten liblu ti nan na'ahhamad
 an tugun ya ma'alih *proverb*. † **1:1** Do'ol ahan di proverbs an
 intudo' din Alin hi Solomon ta manomnoman nan ipapto'na (Ecc.
 12:9), ya hay uyapdan amin ya tuluy libu (I Ki. 4:32).

ya ipala'engna nan ungunga ta iniladan
mangat hi nahamad.

⁵ Ya ta"on nan nanomnoman an tagu ya maphod
damdamah unda adalon daten tugun ta
ma'ud'udman di la'engda,

ya ta gun pumhod di ato'atonda

⁶ ti mid ah tagun nanginnilan amin hi itudun
daten na'ahamad an tugun
ti nan panapit nan nun'anomnoman ya
nan nun'ipa"el.

Hay Mitugun hinan Ungan Lala'i

⁷⁻⁸ Inte"an Solomon an nanugun hinan imbaluy-
nan[‡] inalinay,

“Hay pange'gon ay Apo Dios[§] di hiyay
te"an di panginnilaan

ti ammuna nan adi dumngol di mamahiw
eten na'ahamad an tugun an mangituduh
aton an manomnoman hi un ma'unud di
itududa.

At he"an imbaluy'u ya donglom,

ya adim aliwan nan itugun da amam ay inam

⁹ ti danen tugunda ya ay memepngot hi ulum,

[‡] **1:7-8** Hay immannung hi itudun ten verse ya *oh'ohhay* imbaluy Solomon hi itudtuduwana. Mu waday udum an verses hinan chapters 1-9 an hay *imbabaluyngay* intudtuduwana ti do'oldan mundongol. Ya gapu ta mapa"iy pamahaan hinan chapter hi un oh'ohhay itudtuduwanah nan ohan verse ya do'oldah nan mehnod an verse, ya oh'ohhah nan miyatlung verse at un *oh'ohhay* mibaag hinan translation. Mu nan verses an mangituduh aat nan do'ol an holagnan mundongol ya ihnah nan Prov. 4:1; 5:7;

[§] **1:7-8** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan pange'gon ay Apo Dios: Prov. 1:29; 2:1-5; 8:13; 9:10; 10:27; 14:16, 26-27; 15:16, 33; 16:6; 19:23; 22:4; 23:17-18; 28:14.

ya mibuung hi bagangmu.

- 10 Imbaluy'u, wa ay ta awiton da'ah nan
nun'abaholan ya adi'a middum ay dida.
- 11 Ti gulat ta alyondan he"a di,
Mitnud'an da'mi ta umuy tu'u mumb-
ota' hinan tagun mi'id di baholna ta
patayon tu'u!
- 12 Ya manu ay aton tu'uh ne ya ta way atondan
milungun hi abungda ya unda milubu',
- 13 ya ta iyanamut tu'u nan numbino'ob'on an
nun'anginan gina'uda
ta punuwon tu'uy abung tu'uh nan
mapla'an an gina'u an inakaw tu'u!
- 14 At middum'an da'mi ta datagon tu'un papad-
dungan nan akawon tu'u!
Hiyah ne inalin nan nun'abaholan.
- 15 Ya adi'a ahan umuy middum hinan tagun umat
hinay atonda ta bataanam dida
- 16 ti umiyahupda ahan an mangat hinan nap-
puhin pumbaholan
ti pohpohdondan pumatopatoy.
- 17 Inilam an mid ahan di mangakaw hi bangkuh
un way do'ol an pulis hi mamannig,
- 18 mu ta'on un waday mamannig ay dida ya
atonda damdama,
at umannung an madpapda,
ya mabaludda goh,
at nan atonday dumalat hi punligatan
nan odolda!
- 19 Hiyah ne ma'at hinan mangakaw hi gina'un di
ibbada

ti ta'on hi un dumo'do'ol di gina'udah
 alanda mu mapa"ida damdama ti ma-
 toyda,
 at mid hulbin nan inakawda.”*

*Hay Umaya'ayagan nan Nanomnoman an
 Tagu†*

²⁰ Intuluy Solomon an nanungun hinan imbaluy-
 nan inalinay,

“Hi Anomnoman ya ay babain
 umaya'ayag hinan tatagun wah nan
 kulha ya nan malkadu,

²¹ ya bumugabugaw hinan wah nan pantaw di
 allup nan babluy

ya nan malgom an wadan di
 a'am'amungan nan tatagu,

ya alyonan diday,

²² Da'yun nakudang di punnomnomana ya anuud
 di pangidinnganyuh nan umat hinan aatyu
 an adi ayu luma'eng?

Ya anuud di pangabulutanyuh nan na-
 hamad an ma'adal an pahiwonyu?

²³ Gulat ta donglonyu nan hingal'un da'yu at
 immannung an udma' di itugun'un da'yu,

* **1:19** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangi-
 tuduh aat nan mangakaw: Prov. 6:30-31; 9:17; 10:2; 13:23; 14:9;
 17:19; 19:26; 24:15-16; 28:24; 29:24; 30:7-9. † **1:19** Mete"an te ta
 engganah egponganah nan Prov. 9:18 ya ohan adu"oy an nipa"el,
 ya itudunay aat nan duwan ay babain mi'hapit hinan tatagu ta
 olom ya diday unudonda. Nan ohan babai ya hi Anomnoman di
 ngadana, ya hay ipa"elna ya nan aat Apo Dios ya an amin nan
 mun'aphod. Nan netob an babai ya hi Umilugtap di ngadana, ya
 hay ipa"elna ya nan aat Satanas ya an amin nan nappuhi.

- ya idat'un da'yu nan mun'aphod an nom-nom an wan ha"in!
- 24 Mu din nangayaga' ay da'yu ya adia' dongdon-
glon,
ya din nangipadaha' an bimmadang ay
da'yu ya din'uga'.
- 25 Ya dumalat hinan agguyyu ahan nangngolan
hinan intugun'un da'yu,
ya dumalat goh hinan agguyyu namen-
hodan hi un'u pahalón nan nappuhin
ugaliyu
- 26 at abatla' da'yuh un way ligatyu,
ya hinhannulo' da'yuh un madatngan
nan atata'ot an ma'at ay da'yu.
- 27 Ya ta"on hi un way nappuhin ma'at ay da'yu an
umat hinan atata'ot an puo'
ta pa"ionay itaguanu mu alyo'
damdamay, Awahyu!
- 28 Inila' an mumbaga ayuh anomnoman, mu adi'
abulutón,
ya ta"on hi unna' anapon hinan malgom
an lugal ya adi ayu pa"anap ay ha"ín.
- 29 Immannung an adiyu pohdon an luma'eng,
ya immannung goh an adiyu pohdon an
e'gonan hi Apo Dios.
- 30 Ya immannung an agguyyu inabulut nan tu-
gun'u,
ya immannung goh an agguyyu dengn-
gol nan hingal'u.
- 31 At hay balloh nan inatyu ya malagbuan ayuh
holtaponyu ti pentó'yuy na"appuhi,

- at mahapul an elanyu nan atata'ot an ibalinana!
- 32 Matoy nan manghan di inilana ti adida pohdon an manomnoman,
ya nan manangpah an tagu ya mapog-pogda ti ma'angohhoyda.
- 33 Mu an amin nan mangngol hinan tugun'u ta unudonda ya malenggop di pi'taguanda,
ya adida wumogwog hinan malgom an ma'ma'at ay dida ti mi'id ta'tanda.”

2

Hay Awagahan nan Nanomnoman

- 1 Intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
“Imbaluy'u, abulutom nan itudu',
ya adim ahan aliwan nan itugun'un he"a!
- 2 Ya adalom di aton an luma'eng
ta ipadahmuy abalinam an manginnilah
aat Anomnoman.
- 3 Amnawam ahan Hiya ta luma'eng'a
ta way abalinam an manginnilah nan
na'ahhamad.
- 4 Ipadahmuy abalinam an manganap hi luma'engam
an umat hinan atom an manganap hi balitu' hinan luta,
unu nan mapla'an an gina'un nipo"oy hi luta.
- 5 Ya gulat ta atom hanan amin at innilaom mahkay di aat Apo Dios
ya hay aton an mange'gon ay Hiya.
- 6 Ya manu ay umat hina ti hi Apo Dios ya anggay di alpuwan Anomnoman,

ya Hiya goh di alpuwan nan i'ibana an da
Panginnila ay Pun'awat.

⁷ Ya Hiya ya anggay di bumadang hinan tagun
nahamad di pangatna,

ya Hiya goh di bumaliw hinan nahamad
an tagu.

⁸ Ya Hiya goh di mangipapto' hinan maphod di
pangatna,

ya Hiyay manalimun hinan un'unnud ay
Hiya.

⁹ Ya gulat ta unudom tun tugun'u at immannung
an innilaom di nahamad an pangat,

ya nan makulug an aton hinan i'ibba,

ya ta mapapaddung di atom ay dida.

¹⁰ At he"a ya maphod hi un'a middum ay Anom-
noman ta luma'eng'a,

ya maphod goh hi un'a mitnud ay
Panginnila ta hiyay mangipa'amlong

ay he"a,

¹¹ ya ta"on un hi Abalanan an Manginnilah nan
Na'ahamad ya nan aginan hi Pun'awat

ya diday mun'adug an bumaliw ay he"a.

¹² Hi Anomnoman ya itudunay maphod hi atom
ta adim aton di nun'appuhin pumbaholan,

ya ibataan da'ah nan wadan di tatagun
nappuhiy atondan humapit an umi-

pagulu

¹³ an nan tatagun nan'ug hinan nahamad an
pi'taguan

ta nan helong an wadan di pumbaholan
di pohdonda.

- 14 Didan tatagu ya hay nappuhin ato'atonday
iyamlongda,
ya ta'on nan numbino'ob'on an pangat-
dan lumihog ya iyamlongda.
- 15 Immannung an paddungnay napiku an
numbino'ob'on di dalam hi dalanonda
ti mi'id ahan di nahamad hi egponganda.
- 16 Hi Anomnoman di bumadang ay he"a
ta adi'a mabalbaliyan hinan pangal'alu'
nan babain nangilugtap hi ahawana
- 17 ti ta'on hi un waday nabayag an ahawana mu
tinaynana hiya,
at agguyna inunud din intulagnan hiyah
din nun'ahawaandah hinagang Apo
Dios.
- 18 Ya gulat ta umuy'ah abungna at umannung an
umuy'ah nan babluy an mungngadan ad
Atayan
ti neheggon hidih nan babluy di nun'atoy.
- 19 Ya mi'id ahan ah ohah nan umuy an man-
gelo' ay hiyah mumbangngad hinan ay
paddungnay nepto' an dalan,
ya manu ay adida ti mid ologdan man-
ganap hinan dalan an mipluy hi wadan
di pi'taguan.
- 20 At he"a ya mahapul an mitnud'ah nan
mun'aphod an tagu
an paddungnay mundaldallanan hinan
nepto' an dalan,
at nahamad di pi'taguam

- 21 ti nan tatagun nahamad di pangatda ya anggay
di mumpunhituh tun luta,
ya minaynayunda.
- 22 Mu ma'innila an nan mangamangat hi nappuhi
ya mapogpogdah tun luta,
ya nan adi mangipa'annung hinan intu-
lagda ya ma'ubahda goh.”

3

Hay Mitugun hinan Ungungan Linala'i

- 1 Intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el an
inalinay,
“He"an imbaluy'un lala'i ya adim ahan
al'alliwan tun itudu' ay he"a
ti mahapul an italeponmuh nomnommu ta
hiyay inaynayunmun unudon.
- 2 At atom ay hana ya maphod di nitaguam hitun
luta,
ya dumu'du"oy di ataguam.
- 3 Ya adim idinong an gun mangipattig hi
pamhodmu ya ulaymuh nan i'ibbam an
tagu
ti didan duwa ya ma'ahhapul ahan an
paddungnay ibuungmuh bagangmu,
ya paddungna goh hi unmu itudo' hi nom-
nommu ta adida ma'aliwan.
- 4 Ti gulat ta umat hinay atom at umannung an
umamlong hi Apo Dios an mannig ay he"a,
ya ta"on nan tatagu ya maphod di pan-
nigdah aatmu.

- 5 Hi Apo Dios ya anggay di pange'kodam an amin
hinan way ma'ma'at hi nitaguam,
ya adim edenol hinan inilam.
- 6 Ya an amin di atom ya mahapul an nomnomom
hi Apo Dios
ta Hiyay mangituduh nan makulug an
pangatmu.
- 7 Ya adim alyon hi nomnommuy unmu inilan
amin di logom!
Ti hay atom ya hi Apo Dios di pange-
hdolam,
ya Hiyay e'gonam!
Ya adim aliwan an man'ug hi nappuhi!
- 8 Ya manu ay alyo' hene ti hanan unudom di
mangipabi'ah hi odolmu,
at pumhod di nitaguam.
- 9 Adim aliwan an mangidawat ay Apo Dios an
amin hi gina'um,
ya namama nan mun'aphod an bungan
nan inhabalmu.
- 10 Ti gulat ta atom at ma"apnuy alangmu,
ya mitapal goh di udumnah nan lipog
hinan do'ol an tibungmu ti ma"apnuda
goh.
- 11 He"an imbaluy'u, adi'a madismayah un da'a
ihingal ay Apo Dios hinan ibahhawam,
ya adi'a goh ngumaya ti od'odolnah
unmu hamadon nan aatmu.*

* 3:11 Heb. 12:5.

- 12 Ti gilaton Apo Dios an amin nan tatagun pohdona
 an umat hinan aton di ommod an mangilat hinan imbaluyunan pohpohdona.†
- 13 Immannung an mawagahan nan taguh unna damuwon hi Anomnoman ti waday panginnilana
- 14 ti henen ay babai ya nidugdugah di hulbina ya un nan silver unu balitu'.
- 15 Hi Anomnoman ya aptan ahan ya un nan na'angnginan batu an ma'alih ruby,‡
 ya ta'on goh an amin nan mun'a'amnawan ya mi'id ah nipaddungana.
- 16 Hi Anomnoman ya Hiyay dumalat hi dumu'du"oyan di ataguan hitun luta,
 ya ta'on goh nan umadangyanan ya a'e'gonan.
- 17 Immannung an hi Anomnoman ya ipa'amlongnay nitaguam,
 ya Hiyay dumalat hi alenggopan di nitaguam goh.
- 18 Mipadenol nan tagun nanginnila
 ti hi Anomnoman di mangidat hi dumu'du"oyan di ataguanah tun luta.
- 19 Dumalat hi Anomnoman ya limmun Apo Dios tun luta ya ad daya,
- 20 ya dumalat nan ay aginan hi Pun'awat ya limmuna goh

† 3:12 Heb. 12:6. ‡ 3:15 Heten batu ya mumbolah di kololna.

nan danum hinan wangwang ya nan
udan an nalpuh nan bunut.

- 21 He"an imbaluy'u,
pohdo' hi un minaynayun di anomno-
mam ya nan abalinam an manginnilah
nan na'ahhamad,
ya adim abuluton an mami'id hanan abali-
nan an wan he"a
- 22 ti pumhod di ataguam hi unmu aton hana
an umatdah nan buung an umipaphod hi
tigaw.
- 23 Ya mi'id al'alín he"ah nan pundaldallanam hi-
nan umayam ti adi'a mahalibdud,
- 24 ya adi'a tuma'ot hi un'a molo' ti immannung an
ma'allenggop'a.
- 25 Ya adi'a goh tuma'ot hinan malgom an himbu-
maggan umipaligat
ti hiyah ne lagbun nan tatagun nappuhiy
ato'atonda ya anggay,
ya adi'a umat ay dida.
- 26 Ya hi Apo Dios goh di dumalat hi anatulidmu ti
Hiyay mumpapto' ay he"a,
at makulug an paddungnay adi'a ma'nah
nan hulu.
- 27 Ya adim iyukuh an bumadang hinan way
munhapul hi badangmuh unmu abalinan,
- 28 at wada ay di umalin he"ah mumpabadang
(ya gulat ta waday imbolham hi pihhum),
ya adim ahan alyon ay hiyay,
Mun'adaw'an ha"ín hi ma'et!
hi un way mabalin hi idatmud ad ugwan!

- 29 Makulug an adi ahan maphod hi unmu nom-
nomon an aton di nappuhih nan heneg-
gonmu
ti dida ya he"ay edenolda.
- 30 Ya adim pumbaholan nan taguh un mi'id ah
dimmalat,
ya namamah un mi'id di inatnah nap-
puhin he"a.
- 31 Ya adim amohan nan tagun mangat hi nap-
puhuh nan ibbana,
ya adim iyengngoh hinan malgom an
pangatna.
- 32 Ya manu ay adim aton ti hi Apo Dios ya nidugah
di bohohnah nan tagun nappuhiy atonda,
mu nan adi ma'innila ya ipa'innilana
nan tagun nahamad di pangatda.
- 33 Idutan Apo Dios nan mumpunhituh abung di
tagun nappuhiy pangatna,
mu wagahana nan mumpunhituh nan
abung di nahamad di pangatda.
- 34 Boholon Apo Dios nan tagun mangipabagtu
odolda,
mu nan mangipa'ampah odolda ya diday
ipadutu'na. §
- 35 At nan immannung an nala'eng ya nanomno-
man an tatagu ya malagbuandah a'e'gonan
nan tatagun dida,
mu nan tatagun nakudang di nomnomda
ya diday bainona."

§ 3:34 Jac. 4:6; I Pet. 5:5.

4

Hay Idat nan ay Babain hi Anomnoman

- 1 Ya intuluy goh Solomon an nangulgud hi nipa"el
an inalinay,
 “He"an imbaluy'u,*
 hay maphod ya ihamadmun donglon nan
 itugun amam ta luma'eng'a.
- 2 Nan itudu' ay he"a ya ma"ap'aphod,
 at mahapul an adim inganuy.
- 3 Hidin a'ung'ungnga' hi wada' hi abung ama ya
 unna' oh'ohhan imbaluy ina,†
 ya pa'ahhalimunana' ay dida,
- 4 ya intudtuduwana' ay ama an inalinan ha"in di,
 Adim al'alliwan nan itudu',
 ya mahapul an unudom tun itudu' ta
 umadaog'a ya matagu'a.
- 5 At adim al'alliwan unu du'gon nan hinapi-
 hapi'tu,
 at innilaom di atom ta paddungnay
 mi'ligwa'ah nan babain hi Anomno-
 man ta manomnoman'a
 ya ta abalinam an innilaon nan na'ahhamad.
- 6 Ya adim inganuy hi Anomnoman ti Hiyay man-
 gibaliw ay he"a,
 ya gulat ta pohpohdom Hiya at Hiya goh
 di manalimun ay he"a.
- 7 At hay ma'ahhapul hi atom ya pot'om hi Anom-
 noman ta Hiyay engham,

* **4:1** Bahaom nan footnote di Prov. 1:7 ta innilaom di aat ten translation. † **4:3** Hay o'ommod nan Alin hi Solomon ya da Alin hi David ya hi Bathsheba an ahawana (II Sam. 12:24).

- ya ta'on hi un nidugdugah di balul nan
bunungna mu bayadam damdama
ta abalinam an innilaon nan na'ahhamad.
- 8 Ti gulat ta pohdom Hiya at umannung an
ipabagtu da'a,
ya gulat goh ta lo'mom Hiya at uman-
nung an Hiyay mange'gon ay he"a.
- 9 Ya Hiyay mangidat ay he"ah mapmaphod an
pulimyum an ay uklup di ali an iyuklupnah
ulum.
Hiyah ne intudun aman ha"in.
- 10 At he"an imbaluy'u, donglom nan hapito',
ya ihamadmun mangunud ta
dumu"du"oy di pi'taguam hitun luta.
- 11 Intuduwa' he"ah atom an paddungnay
mi'yahawa ay Anomnoman,
ya intudu' goh nan nahamad an atom
eten atagum.
- 12 At hay pundalanam ya mi'id ah humaliwan
he"a,
ya gulat ta tumagtag'a at adi'a
munlu'bub.
- 13 Ya ihamadmu ta adim al'alliwan hanan intu-
gun'u
ti hiyay dumalat hi pi'taguam.
- 14 Ya mahapul an adi'a mitnud hinan way ayan
nan tatagun nappuhiy ato'atonda,
ya adim goh eng'enghon nan nappuhin
ato'atonda.
- 15 Mahapul an du'gom dida ta adim ahan aton nan
nappuhi,
ya butiwom ta nan nahamad di unudom.

- 16 Ti adi umali enlo'da ta engganay unda aton di nappuhi,
ya adida molo' ta nangamung hi un way atondah nappuhih nan ibbada.
- 17 Ya hay amnawandah ato'atonda ya nan nappuhi,
ya hay laylaydonda ya unda gun pumatoy.
- 18 Mu nan dalam an pange'wan nan nahamad di pangatda
ya umat hinan pa'abbuhu' an potang an gun pumatpatal ta nangamung hi un muntonga.
- 19 Mu nan dalam an pange'wan nan mangamangat hi nappuhi ya pa'ahhelong,
at adi mattig di pange'wanda,
at himbumagga ya mun'ahalibdudda.
- 20 He"an imbaluy'u, ihamadmun ingaon tun hapito',
ya pa'addonglom tun itugun'u
- 21 ta adim hin'ing'ingaon,
ya ihihi'almu ta humalatom hi nomnommu.
- 22 Ti nan mangabulut hitun itugun'u ya hiyay dumalat hi pi'taguanda ya pumhodanda,
- 23 at hay mahhun ahan hi atom ya hay panalimum nam hinan nomnomom
ti hiyay alpuwan di ataguam.
- 24 Ya adim ahan hapiton nan agguy immannung,
ya du'gom nan layah an hapit.
- 25 Ya adim abuluton an mataktak nan ninomnommuh atom hinan nitaguam

- an umat hinan tagun hay dalanonay
papuutanan tigon,
²⁶ ya mahapul an ihamadmuy aatmu ta an amin
nan atom ya adi mibahhaw,
at waday punhulbiana.‡
²⁷ Ya mahapul an adiyu ihingngih nan nibahhaw
an dalan,
ya du'gonyu nan nappuhin ma'ma'at
ta nan ma'andong an dalan di
pange'wanyu.”

5

Hay Adi Pangelo'an hinan Bo'on Ahawa

- ¹ Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el an
inalinay,
“He"an imbaluy'u,
ihamadmun ingaon tun hapito' an nanomno-
man ya nan maphod an tudtudu'
² ta way atom an matugun,
at mihamad di pangatmu,
ya nala'eng'an mamilih nan hapitom.
³ Emayaam nan babain hi Umilugtap di ngadana
ti munlameeh an ay danum di alig nan
timidna,
ya umal'alu' di hapitona.
⁴ Mu gulat ta ihi'almu hiya ya hay pumbalananah
umangunuh ya un hay punholholtapam
an umat hinan imminum hinan
mun'aklit an akbu ya nan natubli'
hinan hinalung.
⁵ At henen inatnay mangipiyuy ay hiyah nan
wadan di nun'atoy,

‡ 4:26 Heb. 12:13.

ya he"a goh di mi'yuy ay hiyah nan
wadan din nun'atoy!

6 Nan umat hinan babai ya mi'id nomnomonah
nan ay owon an umuy hi pi'taguan di tagu
ti ta"on hi un na"appuhiy pangatna mu
mi'id ma'awatanah aatna tuwali.

7 At hiyaat un hay alyo' ay he"an imbaluy'u*
ya mahapul an ihamadmun donglon
heten itugun'u ta adim du'gon:

8 Bataanam hi Umilugtap an ta"on hi un nan
nunhituwana,
ya adi'a meheggon ay hiya.

9 Ti undan pohdom an idat hi pamhodmuh nan
umat hina an kalahin di tagu?

10 Undan pohdom hi un way tagun agguymu
inilay paddungnay manamham hinan in-
adanganmu?

Adi ahan maphod hi un hay intamum
di bumadang hinan tagun mid ah
pamhodnan he"a!

11 Hay adi' ahan pohdon hi ma'at ay he"ah
agadyuhan di atayam
ya nan a'ulatam an mattig di tungalmu,
ya nan nidugah an punlungdayaam.

12 Ya alyom di,
Anaad ta ben'on'u nan nihingala',
ya anaad ta adi' pohdon an matugun?

13 Immannung an agguy'u inunud nan tugun din
nun'anomnoman an nuntudtudun ha"in,

* 5:7 Bahaom nan footnote di Prov. 1:7 ta innilaom di aat ten translation.

ya aggu'y'u inabulut din namhod an bu-
madang ay ha'in!

14 At ten ad ugwan ya mid hulbi' an tagu,
ya nidugah an bumaina' an amin hinan
tatagu!

Hiyah ne inila' hi alyonyu!

15 Agguyyu dengngol nan nahamad an hapit an
alyonay,

Uminum ayuh danum hinan bagiyu an
obob an bo'on hinan obob di udumnan
tagu?

Makulug ahan nan ituduna, at nan ahawayuy
pa'appohpohdonyu, ya adiyu ilugtap.

16 Ti undan abulutonyu an miwa'at nan danum di
obobyuh nan kalata

ya umayuh nan danumyuh nan lugal an
a'amungan di tatagu?

17 Adi, ti dane ya bagiyu ya anggay,

at adi mabalin hi pahagubonyuy
udumna.

18 Maphod at ni' hi unmu wagahan din inahawam
hidin a'ungam,

ya maphod hi un'a umamlong ay hiya!

19 Ti hiya ya mapmaphod an umat hinan
mahunghung an habhabung,

ya olom man ya nan tigaw di odolnay
mangipa'amlong ay he"ah enggana,

ya gun da'a ipa'anlah nan pamhodnan he"a!

20 At he"an imbaluy'u ya adim ahan amnawan di
udumnan babai,

ya adim ihihi'al nan babain way
ahawana.

- 21 Ti nomnomom an hi Apo Dios ya titiggonan
amin di ato'aton nan tagu,
ya i'innilanay malgom hi umayana.
- 22 Nan nappuhin ato'aton nan taguy paddungnay
bituh mangna ay dida,
ya nan baholda ya ay talin an mamobod
ay dida.
- 23 Ya matoyda ti adida patugun,
ya ma'ubahda ti nakudang di nom-
nomda.”

6

Hay Itudun nan Ulha ya Hamuti

- 1 Ya intuluy Solomon an nanugun hinan imbaluy-
nan inalinay,
“He”an imbaluy'u,
gulat ta intulagmu an he”ay mumbayad hi-
nan utang di ligwam hi un mi'id olognan
mamayad,
- 2 mu gulat ta hi awni ya muntutuyu'ah nan
inatmu
ti immannung an agguy nihamad di nun-
nomnommuh aatna,
ya na”appuhi goh di punle'nam an umat'ah
na'nah nan hulu
- 3 at hay ma'ahhapul hi atom, imbaluy'u, ya pun-
naudom an umuy ay hiya ta munhapit ayu
ta olom man ya abulutona ta aliwana din
intulagmun hiya.
Ma'ahhapul an ipa'ampam di odolmu,
ya ihamhamadmun mangipa'innilan
hiyay aat nan problemam.
- 4 Ya adi ahan maphod hi unmu imiton di matam,

ya adi'a goh molo' unu mun'eblay ta
nangamung hi un malpah di humapi-
tanyu.

- ⁵ Immannung an ma'ahhapul an maluh'up'ah nan
paddungnay na'naam
an ay'a ulhan nehwang hinan manganup
unu nan aton di hamutih nan munlengon ay
hiya.”

Hay Itudun nan Anggugulom

- ⁶ Ya inalin goh Solomon di,
“Da'yun tagun napayad,
un adya itigawyuh nan aton di anggugulom
ta hiyay atonyu
⁷ ti ta'on hi un mi'id ap'apuda an mumpapto' ay
dida
⁸ mu muntamuda damdama ti mun'amungdah
onondah nan tiyalgaw,
ya idadaanday onondah nan gutud di
lawang.
⁹ Mu da'yun napayad, uya'ay alili'uhanyu,
ya anuud di bumangunanyuh nan
nonollo'anyu?
¹⁰ Ti wa ay ta alyonay un ay molo' anuh
na'amtang,
unu na'amtang di pun'eblayana,
unu adi muntamuh ohay algaw,
unu mumbakahyun hi atnay algaw,
¹¹ mu hay makulug hi ma'at ya palpaliwan ya
mawotwot ayu ahan
an umat hinan ami'idan nan gina'un di
lala'in nahod'ap,
ya munhinaang ayu goh, at mid mapto' ya
mahapul an mun'adaw ayuh ononyu!”

Hay Aat nan Nappuhin Tagu

- 12 Ya inalin goh Solomon di,
 “Hay aat nan nappuhin nomnom nan tagu ya mid hulbina,
 ya layah di gunna haphapiton.
- 13 Iked'engnay matana,
 ya inyunudnay ngamayna ya hu'ina ta pamalbalinah nan i'ibbana.
- 14 Ya hay aatna goh ya iplanuday atondah nappuhi ta mabalbaliyan nan tatagu,
 ya itudulda dida ta way aton nan tatagun munhohongngel.
- 15 At hiyanan un himbumaggay dumatngan nan lagbuanda an diday maligatan,
 at ma'ubahdan matoy.”

Nan Pitun Pangat an Boholon Apo Dios

- 16 Ya inalin goh Solomon di,
 “Waday pitu an pangat hi adi ahan pohdon Apo Dios:
- 17 Hay oha ya nan mumbagtun tagu,
 ya hay miyadwa ya nan munlayah.
 ya hay miyatlu ya nan pumatoy hinan tagun mid baholna,
- 18 ya hay miyapat ya nan tagun mangiplanuh nappuhin bumalbalih nan tatagu,
 ya hay miyalema ya nan tagun umiyahup an mangat hi nappuhi,
- 19 ya hay miyonom ya nan agguy immannung an ihtigun hay layah di hapitona,
 ya wada goh di miyapitun pangat hi adi ahan pohdon Apo Dios an nan mangitutul hinan ommodna ya a'agina

ta way atondan munhohongngel ta nanga-
mung un mapa"i nan pun'u'unnudandan
hina"ama."*

Hay Padan hinan Umilugtap

- 20 Ya inalin goh Solomon di,
"Imbaluy'u,
mahapul an unudom nan tugun amam,
ya adim aliwan nan itudun inam.
- 21 Ya maphod hi unmu nomnomon hanah abiga-
bigat ta adida ahan ma'aliwan hi enggana.
- 22 Ta henen itugunday ay paddungnay mangi-
tudun he"ah nan malgom an ayam,
ya hiyay mangipapto' ay he"ah nan
alo'am,
ya hiya goh di gun mangipanomnom ay
he"ah nan bumangunam hinan mapatal.
- 23 Ti henen itugundan he"a ya umat hinan mab-
nang an dilag an itudunay pumhodan,
ya nan paneteldandan he"a di mangi-
tuduh maphod hi nitaguam.
- 24 Ya hanan itugunda ya itududay atom an
mibataan hinan nappuhin binabain hi
Umilugtap
ya nan binabain ahawan di udumna an
mangal'alu' ay he"a ta way atom di
paniaw.
- 25 At mahapul an adim amnawan nan ma"aphod
an tigawna,

* **6:19** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangi-
tuduh aat nan pamoholan: Prov. 10:12, 18, 26; 11:1, 20; 12:8, 22;
13:5, 14:17, 35; 15:8-9, 17, 26; 16:5, 11-12, 27; 17:15; 20:10, 23; 21:27;
25:21-22; 26:28; 27:6; 28:9; 29:10, 27.

- ya wa ay ta ked'engan da'a ya adi'a
ma'agay'ayan.
- 26 Nan nginan di pe'yelo'am hinan puta ya umat
hinan nginan di tinapay,
mu nan pe'yelo'am hinan babain way
ahawana ya hay nginana ya nan
apa"ian di nitaguam.
- 27 Un mah mabalin an alan nan lala'iy bala ya
impattu'nah ulpuna ya adi moghob nan
pantalona?
- 28 Ya undan mabalin an igatinay bala ya adi
maluyungan di dapana?
- 29 At umat hinay ma'at hinan lala'in mangelo' ay
Umilugtap an bo'on ahawana
ti umannung an magilat.
- 30 Ta'on hi un tu'u adi ahan abuluton di aton nan
mangakaw
mu adi tu'u pahiwon nan pangatna
damdamah unna aton an dumalat di
punhinaangana.
- 31 Mu ta'on un hiya ya gulat ta ma'ah'upan
at moltaonda ta pumbayadonda hiyah
mumpapitu
an ta"on hi un ma'amin nan gina'una.
- 32 Mu iyal'allanah nan umilugtap an lala'in ay
mi'id di nomnomna
ti nan mangat hi umat hina ya unna
pa"ion di nitaguana.
- 33 Ti mi'pattoy nan ahawanan hiya, at madinul,
ya mapa"i goh nan pange'gonan di tata-
gun hiya,
at mabainan hi enggana.

- 34 Ti manu ay umat hinay aatna ti dumalat di
 annel nan ahawan nen babai,
 at hiyay dumalat hi un bumubungтана,
 at heden algaw an pangiballohana ya adi
 umigohgoh.
- 35 Ya adina ahan abuluton di gibuhna,
 ya du'gonay lagbun midat ay hiya an
 ta"on hi un do'ol ahan."

7

Hay Udumnan Padan hinan ay Babain hi Umilugtap di Ngadana

- 1 Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el
 hinan imbaluynan inalinay,
 "Mahapul an nomnomom ya adim
 al'alliwan an he"an imbaluy'u an
 mangat hinan intugun'uh atom.
- 2 Ya mahapul an ihamadmun unudon nan intu-
 gun'u ta matagu'ah maphod,
 ya halimunam tun itudu' an umat hi-
 nan ato'atom an manalimun hinan
 na'angnginan gina'um.
- 3 Ya paddungnay ihe'gotmu tun itudu' hinan
 galaygaymu,
 ya ay itudo'muh nomnommu ta ipaha-
 latommu.
- 4 Ya amnawam nan ay babain hi Anomnoman di
 ngadana,
 ya amnawam goh nan ay aginan hi
 Pun'awat
- 5 ti diday mangibaliw ay he"ah nan babain hi
 Umilugtap di ngadana
 an nan mangibalbalih nan pangal'alu'na.

- 6 Wa han ohay algaw ya indungaw'uh nan nibughul an tawan di abung'u,
- 7 ya waday tinnig'uh do'ol an mumpangilog an linala'in mi'id ah endamda,
mu waday inimmatuna' hi oha an immannung an nakudang di nomnomna.
- 8 Hiya ya ene'wanah nan nuntikkuan di kulhan neheggon hinan abung Umilugtap,
ya nunle'le'od an nundaldallanan an immuy hinan kulhan miyuy hi abung nen babai.
- 9 Hay olas ede ya munhinag an na'uy an mahdom an homelong.
- 10 Ya himbumagga ya nabanuhu' heden babain immuy nanamun hiya,
ya hi Umilugtap ya immannung an nublubung hi lubung di puta
ti waday nappuhih ninomnomnah aton.
- 11 (Henen babai ya mango"ongol an humapit,
ya mi'id baina ya un munhenad hinan abungna an adi um'umbun
- 12 ti awnian wah dih nan kulha an munhood,
unu hinan way a'amungan di tataguh nan malkadu,
unu hinan nuntikkuan di kulha.)
- 13 Ya unat goh tinnignah den ungan lala'i ya len'omna hiya, ya inungnguna,
ya aggyuy bimmain an ni'hapit ay hiya, an inalinay,
- 14 Wadah abung'ud ugwan nan ene'nong'un dotag!

- 15 At hiyaat unna' limmahun an manamun he"a ti
 he"ay nomnomo' hi anapo',
 ya ten ad ugwan ya inah'upa' he"a!
- 16 Ya impaphod'un inap'apan nan olo'a' hi nagin-
 nulitan hinan mundongngol an lo'ob an
 nalpud Egypt,
- 17 ya winalhia' hinan numbino'ob'on an maphod
 di hunghungna!
- 18 At umali'a ta ilablabitan ipuhay di le'natan
 mumpohhodan ta mun'am'amlongta!
- 19 Ya adim nomnomon nan ahawa' ti mi'id hidih
 abungmi ti numbaat hi adagwi.
- 20 Ya numbalun hiyah do'ol an pihhu,
 at awni ta tumabay bulan ya un umana-
 mut!
 Hiyah ne inalina.
- 21 At henen babai ya nan ma"aphod an nanapit-
 nay nabalbaliyan han ungan lala'i.
- 22 At la'tot ya na'al'alu',
 at nitnud eden babai an umat hinan
 bakan ginuyuddan iyuy hinan way
 pumpaltian
 unu umat hinan ulha an mundapuh an umuy
 hinan bitu
- 23 ta engganay un matubli' hi pana ta humawang
 hinan puhuna,
 unu umat goh hiyah nan hamutin na'nah
 nan hulu mu agguyna inilah un hiyay
 dumalat hi atayana.
- 24 At he"an imbaluy'u* ya donglom tun alyo',

* **7:24** Bahaom nan footnote di Prov. 1:7 ta innilaom di aat ten translation.

- ya ihamadmun innilaon tun hapito' an itugun'u!
- 25 Adim ahan iyunnud nan nomnommu pangat nan umat hinan babai,
ya ta'on nan numbino'ob'on an kulhah wadana ya adi'a mumpahhiyal hidi.
- 26 Ya manu ay alyo' hene ti hiyay dimmalat hi nun'atayan nan do'ol an linala'in adi mabalin an ma'yap.
- 27 Ya nan abung nen babai ya paddungnay ongol an pantaw an mipluy hinan wadan din nun'atoy!"

8

Paddungnay Mun'ayag nan ay Babain hi Anomnoman

- 1 Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
"Mu wadah Anomnoman an paddungnay umaya'ayag ay da'yu,
ya Hiyay gun humapit an mangipa'innilah atonyu.
- 2 Ya numbino'ob'on di tuma'dogana ti tuma'dog an mangayag ay da'yuh nan ata'nang an duntug
ya hidih nan way nunhappangan di dalan,
- 3 ya hidih nan delloh di pantaw hinan pange'wan an umuy hinan babluy,
ya hidi goh hinan way pantaw.
Ya olto'oltonan umaya'ayag an alyonay,
- 4 Da'yun linala'i ya ta'on un da'yun ami'amin an tatagu,

- 5 ya namama ay da'yun nakudang di nomnomna
unu manangpah,
ya donglona' ni' ta luma'eng ayu ta
manomnoman ayu!
- 6 Donglonyu ahan heten nahamad an tugun'u
ti an amin nan itudu' ay da'yu ya maku-
lug.
- 7 Immannung an amin di alyo' ya ma"akkulug
ti ha"in ya pahiwo' di layah.
- 8 An amin di hapito' ya immannung an mi'id ah
nibahhawana
ti adi' ahan hapiton di layah unu napiku.
- 9 Ya inila' an nan nanomnoman ya nan nanginnila
ya abulutoday alyo'
ti immannung an nepito' an madadawoh
hi innilaon.
- 10 Hay alyo' ay da'yu ya pa'appohdonyu nan tu-
gun'u ya un nan silver,
ya pot'onyuy bumadang hi
luma'enganyu ya un nan na'ahhamad
an balitu'.
- 11 Ti nahamhamad hi Anomnoman ya un nan
mapla'an an batu,
ya mi'id ah udumnah amnawanyuh ni-
paddung ay Anomnoman.
- 12 Ya humapit hiya, ya inalinay, Ha"in an hi Anom-
noman ya ihnay mi'hitun Ha"in hi abung'u
an da Pun'awat ay Panginnila,
ya hi Abalanan an Manginnilah nan
Na'ahhamad.
- 13 Ya kulugonmi an hay pange'gonan ay Apo Dios
di hiyay pamahiwana hinan nappuhin pan-
gat,

ya abohlanmi da Mumpahpahiya ay
Munlayah,
ya hi Mangamangat hi Nappuhi, ya Hi Nibah-
haw di Panapitna.

- 14 Ya Ha"in di mangipanomnom hi maphod an
punnomnoman ya nan maphod an tugun,
ya Ha"in goh di alpuwan di panginila ya
nan nidugah an abalanan.
- 15 Ha"in di mangidat hi abalanan nan a'alih nan
punhaadanda,
ya badanga' goh nan a'ap'apun
mangiyammah nan makulug an uldin.
- 16 An amin di mumpapto' eten luta ya Ha"in di
bumadang ay didah nan tamuda
an ta"on un nan linala'in imbabaluy di ali
unu nan malgom an a'ap'apu.
- 17 At Ha"in an hi Anomnoman ya hay pohdo' ya
nan immannung an mamhod ay Ha"in,
ya an amin nan manganap ay Ha"in ya
ah'upana'.
- 18 Ya ma"aphod nan gun mitnud ay Ha"in an da
Umipa'adangyan ay Me'gonan,
at maphod di itaguan nan mangunud ay
da'mi,
ya ta an amin di gunda aton ya nahamad di
pumbalinana.
- 19 Ya hay ato' an munwagah ay da'yu ya
mapmaphod ya un nan na'ahhamad an
balitu'
unu nan silver an mi'id ahan di nilamut.
- 20 Ya hay gun'u aton ya nan na'ahhamad,

- ya hay pohpohdo' ya nan ma'andong an ma'at.
- 21 Ya manu ay munle'le'oda' hidi ya ta way ato' an mangidat hi ma"aphod an ataguan hinan mamhod ay Ha"in
ta nan ataguanda ya umat hinan alang an na"apnuh paguy.
- 22 Ha"in ya wagwadaa' ay Apo Dios hidin nangete"anan nuntamu
ti Ha"in di nahhun ya un nan udumnan limmuna an wadad ugwan.
- 23 Ya pepento'a' tuwalih nahhun hidin hopapna ya un malmu tun luta.
- 24 Ha"in ya wagwadaa' tuwali ya un mawada nan baybay ya nan obob an bumuhubuhu' di danumna.
- 25 Ya wagwadaa' goh ya un ma'amman nan atata'nang an aduntuduntug unu nan i"ittang an dudunduntug,
- 26 unu nan payaw an wah tun luta, unu ta"on un nan hupu'.
- 27 Ya binadanga' hi Apo Dios an nunlumud daya, ya immannung an tinnig'u Hiyan nunlumuh nan igad hi nundammuwan ad daya ya tun luta.
- 28 Ya tinnig'u goh nan inatnan nangammah bunut ta inhinanad daya,
ya ta"on un nan inatnan nun'ammah nan numbino'ob'on an obob hinan baybay.
- 29 Ya wagwadaa' hidin nangiyammanah ihinan di baybay ta adi middum hitun luta,

- ya wagwadaa' goh hidin nangiyam-
manah nan pognad tun luta.
- 30 Makulug ahan an wadaa' hinan delloh Apo Dios
ta bimmadabadanga' ay Hiyah din nun-
lumuwanan amin hinan nun'almun
wadad ugwan,
ya abigabigat ya immamlo'amlonga' hinan
way hinagangna.
- 31 Ya mun'am'amlonga' an dimmalat an amin
hinan nunlumuwana an ta"on nan tatagu.
- 32 At Ha"in an hi inayun hi Anomnoman ya alyo'
ay da'yun imbabaluy'u ta ihamhamadyun
donglon nan itugun'u
ti immannung an mawagahan nan man-
gunud ene.
- 33 Makulug an manomnoman ayuh unyu unudon
nan tugun'u ta adiyu inganuy an aton.
- 34 Ya mawagahan nan tatagun binigat ya gunda
umalih nan pantaw di abung'u ta donglona'
hi unna' lumahun
- 35 ti nan manganap ay Ha"in ya hiyay mangah'up
hinan pi'taguana,
ya iyam'amlong Apo Dios hiya.
- 36 Mu nan adi manganap ay Ha"in ya un hay
odolnay pina"ina,
ya nan tagun mamohol ay Ha"in ya pad-
dungnay hay atayanay penhodna.
Hiyah ne inalin Anomnoman."

9

*Nan Maphod an Pangayagan nan ay Babain hi
Anomnoman hinan Tatagu*

- ¹ Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
“Hi Anomnoman ya paddungnay impiyammanay abungna an pituy tu'udnah appit
hi dola ta way mamdon hi atap.
- ² Ya indadaanay ma"aphod an gotad ti impipaltinay animal,
ya hinubulana nan bayah,
ya impaphodna nan lamehaan hi pangananda.
- ³ Ya unat goh nidadaan an amin ya hennagna nan binabain tagalana ta umuydah nan atata'nang an lugal eden babluy an mangayag hinan tatagu ta ibugawdan alyonday,
- ⁴ Da'yun nawongwong ya da'yun nakudang di nomnomna!
Ma ayu ta me"an ayun Ha"in hi abung'u
- ⁵ ti impidadaan'u nan mapolhat an ma'an,
ya wada goh di hinubula' an bayah!
- ⁶ Maphod ahan hi unyu taynan nan nawongwong ti umannung an ma"aphod di nitaguanyuh un ayu manomnoman ta way atonyun manginnilah maphod hi atonyu!
- ⁷ Gulat ya tugunonyu nan ma'angohhoy an tagu at da'yuy angadnana,
ya wa ay goh ta ihingalyu nan tagun nappuhiy ato'atona at ipabangngadnay nappuhin da'yu.

⁸ At adiyuat ni' tugunon nan ma'angohhoy an tagu ti abohlan da'yu.

Mu nan nanomnoman an tagu ya adi umat hina ti ta"on hi unyu ihingal hi un way ibahhawana ya un da'yuat pa'appohdon.

⁹ Immannung an od'odolnah unyu itudtuduwan nan nanomnoman an tagu ti iyal'allanan manomnoman,
ya ta"on hi unyu itudtuduwan nan tagun nahamad di pangatna ta ma'ud'udman di inilana.

¹⁰ Ya gulat ta pohdonyun luma'eng at hay mahhun hi atonyu ya e'gonanyuh Apo Dios ti nan tagun nanginnilah aat nan nahamad an Dios ya hiyay nanginnilah nan nepto'.

¹¹ Innilaonyu an nan anomnoman di dumalat hi pi'taguanyu ta ma'ud'udman di algawuyuh tun luta.

¹² Ya gulat ta manomnoman ayu at umannung an waday lagbuyu,
mu gulat ta pahiwonyuy luma'enganyu at hiyay dumalat hi pumuhianyu.
Hiyah ne inalin Anomnoman.”

Hay Pangibagan nan ay Babain hi Anomnoman hi Aat nan Nappuhin Ayag nan ay Babain hi Umilugtap hinan Tatagu

¹³ Ya intuluy goh Solomon an inalinay, “Wada han ay babain putan hi Umilugtap di ngadana an mango"ongol an humapit, ya nawongwong,

ya mi'id ahan di baina.

¹⁴ Hiya ya un u'umbun hinan pantaw di abungnan wah nan nabagtun lugal hinan babluy,

¹⁵ ya umaya'ayag hinan way maluh an manapdapuh hinan ayanda.

¹⁶ Ya al'alu'ona nan nawongwong an alyonan diday,

Humigup ayuh tun abung'u!

Ya alyonah nan nakudang di nomnomnay,

¹⁷ Munlameeh nan na'akaw an danum hi inumon, ya maphod di tamtam nan na'akaw an tinapay hi onon hi un mi'id di mannig!

Hiyah ne hapitona.

¹⁸ Mu Ha"in an hi Anomnoman ya alyo' ay da'yuy, Ihamhamadyu ni' ti danen gun ma'ayagan ya agguyda inilah un an amin di umuy hinan abung Umilugtap ya mun'atoydan wah didah nan maluhung an wadan di nun'atoy!"

Hiyah ne angunuh ten nipa"el an intugun Solomon hinan imbaluyna.

10

Nan Numbino'ob'on an Tugun Solomon

¹ Hiya hatuy numbino'ob'on an tugun an intudun Solomon.

Nan nanomnoman an unga ya umipa'amlong ay amana, mu nan nakudang di nomnomna ya umpalungdayan inana.

- 2 Nan na'akaw an mapla'an an gina'u ya mid
hulbinah awni,
mu gulat ta nahamad di pi'taguan
ya umannung an waday hulbinah
munnanannong.
- 3 Hi Apo Dios ya adina iyabulut an mahinaangan
nan tatagun maphod di ato'atonda,
mu nan tatagun nappuhiy ato'atonda
ya ipawan Apo Dios ta mi'id ologdan
manggal hinan amnawanda.*
- 4 Nan humigan muntamu ya immannung an
manghan di gina'una,
mu nan mahmahlun muntamu ya maku-
lug an dumo'ol di gina'una.†
- 5 Nala'eng nan ungan mahmahlun mumboto' hi
muntupin paguyna,
mu bainonay ommodnah un gun mo-
mollo' eden abto'ana.
- 6 Ma'ud'udman nan wagah di tagun nahamad di
pangatna,‡

* **10:3** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di umamnawan di tatagu: Prov. 11:6, 23; 12:12; 13:4; 21:10, 26; 23:6-8, 29-35; 25:27; 27:4, 7, 20; 28:20; 30:15-16. † **10:4** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di tamu: Prov. 4:5, 26; 12:9, 11, 14, 24, 27; 13:4; 14:4, 23, 35; 15:19; 16:26; 18:9; 19:2, 15, 24; 20:4, 13, 24; 21:5, 25; 22:13, 29; 23:4-5; 24:27, 30-34; 26:10, 13-16; 27:8, 23-27; 28:19; 30:24-28; 31:10-29. ‡ **10:6** Waday udumnan verses ten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan wagah: Prov. 10:22; 11:11, 28; 12:3; 13:21; 14:21; 16:20; 18:22; 20:7; 21:21; 22:9; 24:23-25; 28:14, 20; 29:18.

mu hay hapiton di tagun nappuhiy pangatnay dumalat hi apa"ianda.

⁷ Wa ay ta matoy nan tagun maphod di ugalina ya adi ma'al'alliwan nan maphod an inatna, mu unat goh matoy nan tagun nappuhiy pangatna ya adi madnoy at ma'aliwan di ngadana. §

⁸ Nan nanomnoman an tagu ya abulutonay maphod an mitugun ay hiya, mu nan tagun nakudang di nomnomna an logmonay hapitona ya ma'ubah an amin nan wadan hiya.

⁹ Nan tagun hay nahamad di gunna aton ya ipapto' Apo Dios, mu nan tagun gun mangat hi nibahhaw ya mipa'ampah awni.*

¹⁰ Nan tagun adi mangibaag hinan makulug ya

§ **10:7** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di matoy: Prov. 10:29-30; 11:7, 10, 13; 13:22; 14:32; 15:15; 24:11-12; 30:15-16; 31:6-7. * **10:9** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di mamolta: Prov. 10:16; 11:3-4, 8, 19, 21-23, 27, 29, 31; 12:2-3, 7, 26, 28; 13:6, 9, 14, 20-22; 14:1, 11-12, 14, 25, 27, 32; 15:3, 10-11, 24; 16:5, 18, 22-25; 17:5, 11, 13, 20, 26; 19:3, 5, 9, 16, 18; 20:17, 20, 22, 26; 21:7, 12-13, 15-16, 18, 28; 22:8, 14, 22-23; 23:10-11, 13-14, 26-28; 24:11-12, 17-22; 25:8-10, 21-22; 26:2, 27-28; 28:8, 10, 17-18; 29:1, 6, 24; 30:10, 17, 32-33; 31:1-3.

hiyay dumalat hi gulu,[†]
 ya nan mahapit an tagun malgom di
 hapitona ya mabainan hi awni.

11 Nan panapit nan tagun nahamad di pangatna
 ya umat hinan obob an umidat hi ataguan,
 mu hay hapiton di tagun nappuhiy pangatna
 dumalat hi apa"ianda.

12 Nan pi'bohholan ya umidat hi gulu,
 mu gulat ta waday pamhodnah nan ib-
 banan tagu ya aliwanan amin di nappu-
 puhin na'at.[‡]

13 Nan nanomnoman an tagu ya immannung an
 mipattig di anala'engnah nan hapitona,
 mu nan nabongang an tagu ya mahapul
 an magilat.

14 Nan tatagun nun'anomnoman ya gunda
 mundongol hinan udumnan ibbada ta
 ma'ud'udman di inilada,
 mu nan nabongang an tagun gun
 humapit ya hiyay dumalat hi gulu.

15 Nan inadangyan di taguy ehngeldah pamaliw-
 nah odolna,

[†] **10:10** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan bumalwali: Prov. 12:5, 20; 14:17; 15:4, 32; 16:8, 29-30; 17:20; 21:8; 23:1-3, 6-8, 29-35; 24:28-29; 25:26; 26:18-19, 24-26, 28; 31:30. [‡] **10:12** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di pangaliwan hinan ibba tu'un tagu: Prov. 14:9; 16:6; 17:9; 19:11; 20:8-9, 25; 28:13; 30:20.

mu nan nawotwot ay atog ya mi'id di panggalanah ehdolna.

¹⁶ Hay lagbun di nanomnoman ya nan maphod an nitaguana,
mu hay lagbun di mangamangat hi napu-
puhi ya hay amoltaana.

¹⁷ Nan tagun mangngol hinan mitugun ay hiya ya paddungnay inunudnay owon an mipluy hinan pi'taguana,
mu nan tagun adi mangngol hinan mitu-
gun ay hiya ya paddungnay inunudnay
nibahhaw an owon ta omod un mitnud
goh di udumnan hiya. §

¹⁸ Nan munlangkak ya ipo"oyday pamoholandah nan ibbadan tagu ta adi mipa'innila,
ya nan nabongang ya ihudhudolday aat di ibbadan tatagu ta way atonan gun miwa'at.

¹⁹ Nan tagun mahapit ya umannung an waday ibahhawan di hapitona,
mu nan nanomnoman an tagu
ya ane'nongonay hapitona ti
manghanonay alyona.

§ **10:17** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan tugun: Prov. 10:31; 12:1, 15; 13:1, 10, 13-14, 18, 24; 14:3; 15:5, 7, 10, 12, 22, 31-32; 16:20, 23; 17:10; 18:15; 19:16, 18, 20, 25, 27, 29; 20:18; 21:11, 16; 22:6, 15, 17-21; 23:9, 12, 19-28; 24:5-6; 25:4-5, 11-12; 26:3, 9; 27:5-6, 9; 28:9, 23, 25-26; 29:1, 15, 17, 19; 30:18-19; 31:26.

- 20 Nan panapit di nanomnoman an tagu ya nabal-balul an umat hinan na'ahhamad an silver, mu nan nomnom di tagun nappuhiy pangatna ya mi'id ahan di hulbina.
- 21 Nan tagun nahamad di aatna ya do'ol di mabadangan hinan hapitona, mu nan nabongang an tagu ya adi mabadangan hinan hapitona, at hiyah ne dumalat hi atayana.
- 22 Hay wagah Apo Dios hinan tataguna ya inadangyan, at adi mabalin hi un alyon nan taguy un hiyay nalpuwana.
- 23 Hay umipa'amlong hinan nabongang ya nan nun'appuhin ato'atona, mu hay umipadenol hinan tagun nala'eng ya hay anomnomana.
- 24 Nan umipata'ot hinan tagun nappuhiy pangatna ya umannung an hiyah ne goh di ma'at ay hiya, mu nan pohpohdon nan tagun nahamad di pangatnah ma'at ay hiya ya umannung an hiyay ma'at.*
- 25 Pumuo' ay ya mid ma'angang hinan nun'abaholan hi alpahan di puo',

* **10:24** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mantituduh aat nan planu tu'u: Prov. 10:28; 11:5, 7; 12:5, 20; 13:16, 19; 14:12, 22; 16:1-4, 9, 33; 19:21; 21:1-2, 5, 29-31; 22:3; 26:24-26; 27:1, 12; 29:5.

mu nan tatagun nahamad di pangatda ya
wagwah dida an adida ma'ma"ubah ti
mabaliwandah mid pogpogna.

26 Nan napayad an tagala ya umipabohol hinan
apuna

an umat hinan ma'an an umalinuh
babana unu umat hinan ahu' an
mun'aklit hi matana.

27 Nan mange'gon ay Apo Dios ya dumu'du"oy di
pi'taguana,

mu he'he'dodon Apo Dios di pi'taguan
nan mangamangat hi nappuhi.

28 Nan namnamaon nan tagun nahamad di aatna
ya palpaliwan ya umannung an ma'at ay
dida, at umamlongda,

mu nan namnamaon nan agguy kimmu-
lug ya immannung an mi'id hulbina ti
adi ma'at.

29 Hi Apo Dios ya hanianay tagun nahamad di
pangatna,

mu paligatona nan mangamangat hi
nappuhi ti pa"iona dida.

30 Nan nahamad di pangatnan tagu ya adi
ma'ubah an umat hinan ayiw an nihamad
an limmamut, at naligat hi mabu'nut,

mu nan tagun nappuhiy pangatna ya im-
mannung an ma'ubah ti paddungnay
mabu'nut, at adi minaynayun hitun
luta.

- 31 Hay hapiton nan nahamad di pangatnan tagu
ya hay anomnoman,
mu nan tagun bumalbalan dumalat nan
hapitona ya mipadinong an mapogpog
hi pidwa.
- 32 Nan hapiton nan nahamad di pangatna ya
bumadang hinan mangngol,
mu nan nappuhay pangatna ya puhion
nan hapitonay punnomnoman nan
tatagu.

11

- 1 Nidugah di pamoholan Apo Dios hinan aggyu
nepto' di pungkilunah nan way ila'una,
mu mun'am'amlong hi un nahamad di
kiluan nan mungkumildu.
- 2 Hay ma'at hinan tagun mangipabagtuh odolna
ya mipa'ampah awni,
mu nan tagun mumpa'ampa ya hiyay
nanomnoman.*
- 3 Gapu ta maphod di ugalin nan nahamad
an tatagu at adida mibahhaw hinan
ato'atonda ti nan maphod an ugaliday
mangituduh atonda,

* **11:2** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mumpahiya ya nan mumpa'ampa an tagu: Prov. 12:9, 15, 23; 13:10; 14:19; 15:25, 33; 16:5, 18-19; 18:12; 20:14; 21:4, 24; 22:4; 25:6-7, 27; 26:12, 16; 27:2, 21; 28:11, 23; 29:23; 30:13, 29-33.

mu gapu ta nappuhiy pangat nan
adi manggol at hiyay dumalat hi
apa"ianda.

⁴ Nan inadangyan ya mi'id ah ibadangnah nan
gutud di punhumalyaan Apo Dios hinan
tataguh tun luta,
mu nan anahamad di tagu ya wada ahan
di ibadangna ti hiyay mangibaliw ay
hiyah mi'id pogpogna.

⁵ Nan ugalin di tagun nahamad di pangatnay
dumalat hi pumhodan di ato'atona,
mu nan ugalin di tagun nappuhiy pan-
gatnay dumalat hi gun apa"ian nan
planuna.

⁶ Immannung an nan nahamad an pangat nan
tagu dumalat hi abaliwana,[†]
mu nan tagun nappuhiy ugalina ya pad-
dungnay na'nah hulu an dumalat nan
a'amnawana.

⁷ Wa ay ta matoy nan nappuhiy pangatna at
mi'yatoy goh an amin di planuna,
ya ta"on an amin nan namnamaonah
ma'at an dumalat nan numbino'ob'on
an abalinana.[‡]

[†] **11:6** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan abaliwan: Prov. 13:14; 14:25; 18:10; 24:11-12; 30:5-6, 12. [‡] **11:7** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan namnama: Prov. 11:23; 13:12; 18:14; 23:17-18; 24:13-14.

- 8 Nan tagun maphod di pangatna ya hiyay
mibaliw hi gulu
ta nan tagun nappuhiy pangatnay
a'atana ta awahna.
- 9 Nan ulgu'ulgudon nan tagun mid diosnay ma-
muhih nan heneggona,
mu nan nahamad an tatagun nanomno-
man ya diday mabaliwan.
- 10 Wa ay ta maphod di ma'at hinan tagun na-
hamad di pangatna ya mun'am'amlong
nan ni'babluyana,
ya wa ay goh ta matoy nan tagun
nappuhiy pangatna ya ibugawday
pun'am'amlonganda.
- 11 Ya wa ay ta nan nahamad di pangatday munwa-
gah hinan babluy at pumhod,
mu nan ulgu'ulgudon nan nibahhaw di
pangatday dumalat hi apa"ian nan
babluy.
- 12 Nan tagun nakudang di nomnomna ya pa-
halonay ni'tunglubna,
mu nan tagun nanomnoman ya
ane'nongonay hapitona.
- 13 Nan tagun ma"ulgud ya wa ay di dengngolnaan
immuyna inulgu'ulgud,
mu nan tagun nanomnoman ya adina
ibabbaag nan na'alín adi mipa'innila.
- 14 Gulat ta mibahhaw di aton nan mumpapto'
hinan tatagu at ma'abakdah un way gubat,

mu wa ay di do'ol hi mumbabaddangan
an muntugun hinan mumpapto' at im-
mannung an diday mangabak.

15 Nan tagun mangita'dog hinan umutang hinan
tagun agguyna in'innila ya muntutuyuh
umangunuhna,
mu nan adi mangabulut an mangita'dog
hinan umutang ya mi'id al'alin hiya.

16 Nan babain ma'ma'ullay ya e'gonan nan tatagu
hiya,
mu nan linala'in atata'ot ya ammunay
inadanyanday wan dida.

17 Nan lala'in ma'ma'ullay ya hay odolnay bi-
nadangana,§
mu nan malmaligit an lala'i ya un hay
nitaguanay pinuhina.

18 Nan bino'lan di mangamangat hi nappuhi ya un
na'amtang ya na'ubah,
mu nan bino'lan di mangamangat hi
maphod ya immannung an waday hul-
bina.

19 Nan tagun manginaynayun an mangat hi
maphod ya pumhod di nitaguana,
mu nan manginaynayun an mangat hi
nappuhi ya un hay atayanay ah'upana.

§ 11:17 Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an man-
gituduh aat nan odol di tagu: Prov. 11:22; 12:4; 13:3, 25; 14:10,
13, 30; 15:13; 16:17, 24, 31; 17:22; 18:14; 19:8; 20:11-12, 29; 22:5;
24:13-14; 25:16, 27; 27:7, 12, 19; 31:6-7.

- 20 Boholon Apo Dios nan tagun agaga'ihaw di nomnomona,
mu umipa'amlong ay Hiya nan tagun makulug di pangatna.
- 21 Nan tatagun hay nappuhiy gunda aton ya umannung an moltaon Apo Dios dida,
mu nan nahamad di pangatda ya mabaliwanda.
- 22 Nan ma'amnawan ahan an babai ya mi'id di hulbin nan amaphodnah un aggy nanomnoman
an hay ipaddungan di amaphodna ya umat hinan hengheng an balitu' an nihulit hinan hungahung di babuy.
- 23 Hay gangamon nan maphod an tagu ya maphod di pumbalinana,
mu nan nappuhiy pangatnan tagu ya mi'id di hulbin an amin di namnamaona an un nan nidugah an bungot Apo Dios di mamannod ay hiya.
- 24 Nan udum an tatagu ya mun'am'amlongdan umidat hinan mibadang hinan i'ibbada mu ta'on ya ma'ud'udman di inadangyanda damdama,
mu wadada goh di udumnan ukuhandan umidat hi badangda mu gun miyal'allay awotwotanda.
- 25 Nan tagun mabanbanadang ya pumhod di nitaguana

ti immannung an nan bumadang hi ibbanan tagu ya hiya goh di mabadangan.

- 26 Idutan nan tataguy mangipo"oy hi bogahnah un way batel ta awni ta nguminay la'una ya unna ukaton,
mu mawagahan nan tagun mamhod an mangila'un dida.
- 27 Nan tagun hay maphod an ma'at di anapona ya maphod goh di ma'at ay hiya,
mu nan tagun hay nappuhiy anapona ya hay nappuhi goh di ma'at ay hiya.
- 28 Nan tagun hay inadangyanay pangehdolana ya umat hinan nalangun tubuh nan tiyalgawan magah,
mu nan tagun nahamad di pangatna ya hiyay nonongnah mawagahan, at umat hinan mumballun tubuh nan lawang.
- 29 Nan tagun hay familyanay gunna guluwon ya mi'id ah punhulbianah umangunuh ti hiya ya nakudang di nomnomna, at mumbalin hi baal nan nanomnoman.
- 30 Nan maphod an aton nan nahamad di ugalina ya umat hinan maphod an bungan nan ayiw an dumalat nan pi'taguan,
ya nala'eng nan tagun gun mangal'alu' hinan i'ibbanan tagu ta way atondan mabaliwan an mi'tagun Apo Dios.

- 31 Gulat ta hi Apo Dios ya idatnay lagbun nan maphod di pangatnan tagu ad ugwan an awadanah tun luta
 at nidugah ahan di pummoltaanah nan nabaholan an tagun nappuhiy pangatna.*

12

- 1 Nan tagun mamhod an ma'udman di inilana ya abulutonon mumpatugun,
 mu nan tagun adi mangabulut an mumpatugun ya un nabongang an adi umday nomnomna.
- 2 Nan tagun maphod di pangatna ya umipa'amlong ay Apo Dios,
 mu nan nangipa'enghan mangat hi nappuhi ya moltaon Apo Dios.
- 3 Nan tagun hay nappuhiy pangehdolana ya umat hinan ayiw an mabu'nut hi umangunuh,
 mu nan tagun maphod di pangatna ya adi ahan mabu'nut.
- 4 Miyamlong nan lala'in ad ahawah nan babain nahamad di ugalina,
 mu nan babain unna bainon hi ahawana ya umat hinan dogoh an gumbuh tungalna.
- 5 Nan tagun nahamad di pangatna ya mepto' di ibadangnah nan ibbanan tagu,

* 11:31 I Pet. 4:18.

mu nan nappuhiy pangatnan taguh nan
ibbana ya un bumalbali ya anggay.

⁶ Nan hapiton nan nappuhiy pangatnan tagu ya
umat hinan hod'apel an pumatoy hi ib-
banan tagu,
mu nan hapiton nan tagun maphod di
pangatna ya bumadang an bumaliw ay
hiya.*

⁷ Nan tatagun hay nappuhiy gunda aton ya la'tot
at miballoh ay dida, at mababhah di holag-
dan mi'id ah ma'angang,
mu nan pamilyan nan maphod di pan-
gatda ya minaynayun an mi'id al'alín
dida.

⁸ Nan nanomnoman an tagu ya miyamlong an
mipabagtu,
mu nan nabongang an nakutikut di nom-
nomna ya abohlan nan tatagu.

⁹ On'onaynah nan na'ampan tagun mahlun
muntamu ti waday tanudna
ya un nan tagun munlayah an mangipat-
tig hi un ay adangyan, mu nilahaw di
tanudna.

¹⁰ Nan maphod di nitaguana ya gunna hahalimu-
nan nan animalna,

* **12:6** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di pi'ligwaan: Prov. 12:26; 14:7, 9, 17, 20, 22; 15:30; 16:28; 17:9, 17; 18:1, 20; 24; 19:4, 7; 22:24-25, 28; 23:10-11; 24:1; 25:17-20; 26:18-19, 28; 27:5, 9-10, 14, 17; 28:7.

mu nan tagun nappuhiy pangatna ya
inganuynay animalna.

- 11 Nan tagun mahlun muntamuh nan lutana ya
hiyay mahawal di tanudna,
mu nan tagun mi'id ah poto' di atona ya
un nabongang ti mid tanudnah awni.
- 12 Nan mangakaw ya pohdondan alan nan hi-
namham nan i'ibbadan mangakaw,
mu nan maphod di pangatdan tatagu ya
mumbabaddanganda.
- 13 Mabainan nan tagun na'appuhiy pangatna ti
mipa'innilah awniy aggyu immannung an
hapitona,
mu adi mabainan nan tagun nahamad di
pangatna ti ep'ephodnay panapitna.
- 14 Umipadenol nan tagun maphod di panapitna,
ya maphod ay nan tagun munhabal ya
maphod goh di alanah bungan di inha-
balna.
- 15 Nan nabongang an tagu ya hay nomnomona
ya do'do"ol di inilana ya un nan udumnan
tatagu,
mu nan tagun mangihamad an mangn-
gol hinan mitugun ay hiya ya imman-
nung an hiyay nanomnoman.
- 16 Nan nakudang di nomnomna ya nalakan ma-
banbannungot,

mu nan tagun nanomnoman ya ta'on hi
 unda gun bainon hiya ya ene'edpolnan
 adi bumungot.†

17 Nan tagun nahamad di pangatna ya makulug di
 pangihitiguna,
 mu nan adi makulug an mun'ihitigu ya
 langkak di hapitona.

18 Nan panapit nan tagun un nonongan himmapit
 ya umat hinan matadom an hinalung an
 humugat,
 mu nan panapit nan nala'eng ya ay agah
 an umipa'adaog.

19 Nan immannung an malpuh nan timid ya mi-
 naynayun nan amakulugnah enggana,
 mu nan layah an hapiton ya ag'agan
 ma'ubah.

20 Umipaligat hi punnomnoman nan tatagun bu-
 malbalih ibbadan tagu,
 mu umipadenol nan tatagun hay punta-
 muanda ya hay alenggopan di i'ibbada.

21 Nan tatagun nahamad di pangatda ya mi'id ah
 nappuhih ma'at ay dida,

† **12:16** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an man-
 gituduh aat nan bungot: Prov. 11:12; 14:16-17, 29; 15:1, 18; 16:14,
 32; 19:11-12, 19; 20:2; 21:14, 19; 22:8, 24-25; 25:23, 28; 27:4; 29:9,
 11, 22; 30:33.

mu nan tatagun na"appuhiy pangatda ya
immannung an mi'id pogpog di ligat hi
ma'at ay dida.‡

22 Hi Apo Dios ya abohlana nan tatagun ahilay-
layah,
mu pohpohdona nan tatagun makulug di
hapitonda.

23 Nan tagun nanomnoman ya adina iyamlong an
iyal'aliy anala'engna,
mu nan tagun nakudang di nomnomna
ya humapihapit an ta"on hi un
hay anakudang di nomnomnay
pun'ipa'innilana.

24 Nan mahlun tagu an anuhanay tamuna ti
umangunuh at hiyay mangipangpanguluh
nan i'ibbanan tatagu,
mu nan napayad an tagu ya udum di al-
gaw at mumbalin hi tagalan nan udum
an tatagu.

25 Nan numanomnom hinan way ma'at di du-
malat hi mangubah hi amlongna,
mu nan ma"aphod an panapit di man-
gal'alu' hi mangipa'amlong ay hiya.

26 Nan maphod an tagu ya ihamhamadnan
mamilih liligwana ta bo'on diday dumalat
hi pumuhiana,

‡ 12:21 Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an man-
gituduh aat nan aligatan tu'u: Prov. 12:24; 13:13, 15; 17:3; 24:10,
15-18; 25:19; 27:12, 22; 28:3, 14.

mu nan tagun nappuhiy pangatna ya
malgom di gagadyumna an ta'on hi un
diday dumalat hi apa"iana.

²⁷ Nan tagun napayad ya adina ipulu' nan dotag
an inanupana,

mu nan tagun mahmahlu ya
ihamhamadnan ihaang ti an amin
di ahapulana ya ibilangnah nabalul.

²⁸ Nan dalanon nan tagun nahamad di aatna ya
nan mipluy hinan wadan di pi'taguan hi
mi'id di pogpogna,

ya immannung an henen dalan an
pange'wana ya adi ahan mipluy hinan
wadan di ilahhinan hi mid pogpogna.

13

¹ Nan nanomnoman an unga ya donglonay itugun
amana,

mu nan mapahal an unga ya adina ahan
donglon di mitugun ay hiya.

² Nan maphod an tagun maphod di hapitona ya
maphod goh di mumbangngad ay hiya,

mu nan bumalbalin tagu ya hay pohpo-
hdona ya un hay papattoy.

³ Nan tagun mamhod an manalimun hi nitaguana
ya hiyay mangane'nong hi hapitona,

mu nan tagun adi mangane'nong hi hapi-
tona ya hiyay mama"ih nitaguana.

- 4 Nan napayad ya adi pa'alalah nan way
a'amnawanan alan,
mu nan mahmahlun muntamu ya ma-
balin an nalakay pangngalanah nan
pohdona.
- 5 Nan tagun nahamad di pangatna ya boholonay
layah,
mu nan tagun nappuhiy pangatnay du-
malat hi abainana.
- 6 Nan maphod an ugaliy paddungnay tindalun
mun'adug hinan tagun maphod di pan-
gatna,
mu nan nabaholan ya paddungnay bin-
uhul an mangubah hinan tagun nap-
puhiy ato'atona.
- 7 Bo'on hay tigaw di taguy pangipattigan hi aatna
tuwali ti nan udum an tagu ya ipattig-
nay un adangyan mu hay immannung ya
mi'mi"idan,
mu nan udum an tagu ya ipattignay un
nawotwot mu hiyaat goh di adangyan.
- 8 Wa ay ta madpap nan adangyan an tagu ya
mahapul an bayadanay nitaguana ta bali-
wanay odolna,
mu nan nawotwot an tagu ya mi'id
ah mamhod an mampap ay hiya ti
ma'innila an mi'id ah pihhuna.
- 9 Nan tagun maphod di pangatna ya umat hinan
bubumnang an dilag an adi madmaddop,

mu nan tagun nappuhiy pangatna ya
paddungnay dilag an mun'ud'udimit
an magadyuh madop.

- 10 Nan pumpahiyaan nan taguy dumalat hi do'ol
an pi'honggilana,
mu nan tagun nanomnoman ya don-
glonay tugun nan i'ibbana.
- 11 Nan pihhun nalakan ma'ala ya ag'agan
ma'ubah,
mu nan pihhun malpuh nablayan ya gun
ma'ud'udman.
- 12 Nan tagun nabaybayag di way namnamaona
mu adi damdama ma'at ya hiyay munlung-
daya,
mu wa ay goh ta mipa'annung nan nam-
namaona an mawada at nidugah di
pun'am'amlongana.
- 13 Nan tagun mamahal hinan maphod an mitugun
ay hiya ya mipaligligat,
mu nan tagun mangihamad an man-
gunud enen tugun ya malagbuan.
- 14 Nan itudtudun nan nanomnoman ya umat hi-
nan danum an bumuhubuhu' hinan obob
an waday ibadagnah itaguan,
at nan mangunud enen mitudtduy du-
malat hi abaliwanah nan atayan.
- 15 Nan tagun do'ol di inilana ya e'gonan nan
tatagu,

mu mid mange'gon hinan munlayah an tagu, at un mipaligligat nan nitaguana.

- 16 Hay aton nan nanomnoman an tagu ya pa'annomnomonah mahhun nan ma'at ya unna aton,
mu nan nakudang di nomnomna ya ma'attig an mi'id ahan di nomnomna.
- 17 Nan munlayah an mahnag ya lummuh gulu,
mu nan mahnag an makulug di iyalina ya lummuh lenggop.
- 18 Hay pumbalanan nan tagun adi mumpatugun ya un hay lummuh awotwotana ya abainana,
mu nan tagun mangngol hinan mitugun ay hiyah un way nibahhawana ya hiyay ma'alih me'gonan an tagu.
- 19 Ma'am'amlong nan taguh un mipa'annung nan penhodnah ma'at,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya adina ahan idinong nan nappuhin gunna aton ti nipa'enghan hiya.
- 20 Nan tagun gun mitnud hinan nun'anomnoman ya la'tot ya manomnoman goh,
mu nan tagun gun mitnud hinan adi mangngol ya la'tot ya pumuhiy ma'at ay hiya.
- 21 Hay lagbun nan tagun mangamangat hi nappuhi ya nappuhiy ma'at ay hiya,

mu nan nahamad di pangatnan tagu ya mawagahan.

22 Nan nahamad an tagu ya wa ay ta matoy ya ipaboltanah nan a'apunay banohna, mu nan banoh nan tagun nappuhiy pangatna ya miyewel hinan udum an tagun nahamad di pangatda.

23 Ta'on hi un way do'ol hi ihabal nan nawotwot mu adyu'a damdama ti polhon nan abogadun nala'eng an mangakaw.

24 Nan adi mangilat hinan imbaluyna ya immanung an mi'id ah pamhodnan hiya, mu nan ommod an waday pamhodna ya ihamadnan manugun ta way aton nan imbaluynan matugun.*

25 Nan nahamad di pangatnan tagu ya mun'olog di tanudna, mu nan nappuhiy pangatnan tagu ya gun mahinaan ti adi umday tanudna.

14

1 Nan babain nanomnoman ya inilanay atonan mangipaphod hi ma'ma'at hi punhi-tuwanda,

* **13:24** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di disciplina: Prov. 17:10; 19:25; 20:30; 22:15; 23:13-14; 26:3; 27:22; 29:15, 19; 30:5-6.

mu nan babain nakudang di nomnomna
ya unnaat goh pupuhion nan ma'ma'at
hidi.

² Nan tagun nahamad di pangatna ya e'gonanah
Apo Dios,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya
pihulona Hiya.

³ Nan hapiton di tagun nakudang di nomnomnay
dumalat hi agilatanah pidwa,
mu nan hapiton nan nala'eng an taguy
dumalat hi mangehwang ay hiyah nan
nappuhin ma'at.

⁴ Gulat ta mi'id di nuwang hi pun'aladu ya mi'id
ah paguy hi miyalang,
mu wada ay at mapnuy alang.

⁵ Nan nahamad di ugalinan mun'ihtigu ya im-
mannung an adi munlayah hi pangihtiguna,
mu nan nappuhiy ugalinan mun'ihtigu
ya layah ya anggay di hapitona.

⁶ Nan mapihul an tagu ya mid anomnomana an
ta"on hi unna adalon,
mu nan nanomnoman an tagu ya
nalakay luma'engana.

⁷ Maphod nan tagun man'ug hinan udumnan
tagun nakudang di nomnomna
ti mi'id maphod hi adalonan hiya.

- 8 Nan nala'eng an tagu ya inilanay maphod hi ato'atona,
mu nan tagun nakudang di nomnomna
ya hay inilana ya maphod di atona, mu
nahihinnu.
- 9 Nan nakudang di nomnomda ya abatlanday
pumbaholanda an adidaat goh ipaphod,
mu nan tatagun nahamad di ugalida ya
pohdondan ag'agan aliwan Apo Dios di
baholda.
- 10 Nan nidugah an punlungdayaan di ohan tagu
ya anggay hiyah munle'na ti adi mabalin
an mitolman hinan ibbanan tagu,
ya umat goh hinan umamlongana an adi
mabalin an mi'godway udum.
- 11 Nan nunhituwan di nappuhiy pangatna ya
ag'agan ma'ubah,
mu munnannong di nunhituwan nan
tagun maphod di pangatna.
- 12 Nan udumnan tatagu ya hay nomnomda ya
maphod di nitaguanda,
mu hay angunuhna ya milahhingan Apo
Dios hi mi'id pogpogna.
- 13 Ta'on hi un mi'yab'abatol nan udumnan tagu
mu munha'it di punnomnomanda an adi
mattig,
mu wa ay ta malpah di
pi'yam'amlonganda ya wagwada
damdama nan punlungdayaanda.

- 14 Hay lagbun nan man'ug ay Apo Dios ya nan nappuhi goh an miyunnudan hinan inatna, ya hay lagbun nan tagun maphod di pangatna ya mipabangngad goh nan maphod ay hiya.
- 15 Nan tagun nakudang di nomnomna ya kulugonan amin di ibagadan hiya, mu nan nala'eng an tagu ya hamadonah mahhun hi un immannung ya unna abuluton.
- 16 Nan nanomnoman an tagu ya elana, at du'gonay nappuhin ma'ma'at, mu nan tagun nakudang di nomnomna ya ag'agan bumungot an adina nomnoman hi un maphod hi aton unu nappuhi.
- 17 Umamu'amungaw nan tagun nalakan bumungot, ya mapahiw nan tagun bumalbalih nan ibanan tagu.
- 18 Hay lagbun nan nawongwong an tagu ya mipaddung hinan ato'atona an mi'id di potona, mu nan nanomnoman an tagu ya hay a'ud'udman di la'engnay lagbuna.
- 19 Nan tatagun nappuhiy ato'atonda ya mipa'ampadah awni ti la'tot ya umuydah wadan nan mumpapto' ay dida an nan

tatagun nahamad di pangatda
ta mumpahmo'dan dida ta
mumpabadangda.

- 20 Nan tagun nawotwot ya mi'id di mamhod ay
hiya an ta'on nan heneggona,
mu do'ol di mamhod an mi'ligwah nan
adangyan an tagu.
- 21 Mumbahol nan tagun mamahiw hinan heneg-
ona,
mu nan mammo' hinan nawotwot ya
immannung an mawagahan.
- 22 Undan aggyuy nibahhaw di planun nan
munnomnom an mangat hi nappuhi?
Mu nan munnomnom hi maphod an pan-
gat ya hiyay midatan hi pamhod nan
liligwanah enggana.
- 23 Hay lagbun nan mahmahlun muntamu ya nan
itaguana,
mu nan tagun un hay humapihapit an
mi'id ah tinamuana ya hiyay mi'id di
tanudna.
- 24 Nan nanomnoman an tagu ya ma'ud'udman di
inadangyana,
mu nan manangpah ya gun miyal'allay
amanangpahna.
- 25 Nan nahamad an mangipa'annung hi pangih-
tigunay mamaliw hi ataguan nan tatagun
mi'id inatdah nappuhi,

mu nan munlayah an ihtiguy dumalat hi
amoltaanah nappuhi.

26 Nan mange'gon ay Apo Dios ya maphod di
punnomnomana ti hi Apo Dios di pange-
hdolana,
ya ta'on un nan familyana ya alyonday
hi Apo Dios di ihi'uganda.

27 Immannung an nan pange'gonan ay Apo Dios
ya umat hinan obob an umidat hi ataguan,
ya hiya goh di mangibaliw hi adi atayan.

28 Nan do'ol ahan an tatagun ipapto' nan aliy
dumalat hi ipabagtuana,
mu gulat ta gun umitang di tataguna
at la'tot ya mi'id hulbin di
pumpapto'ana.*

29 Nan tagun ma'uya ya madpol ya makulug an
nanomnoman,
mu nan tagun mabanbannungot ya
nakudang di nomnomna.

30 Malenggop ay di nomnom di tagu ya maphod
goh di punle'nana,
mu nan tagun umamoh hi ibbana ya
nipaddung hinan dogoh an bumulu' hi
odolna.

* **14:28** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan ali an mumpapto': Prov. 14:35; 16:10, 12-15; 20:2, 8-9, 26-28; 21:1; 22:11, 29; 24:21-22; 25:1-7; 28:2, 12; 30:29-31; 31:4-5.

- 31 Nan tagun mamaligat hinan nun'awotwot ya paddungnay hi Apo Dios an nunlumun di-day pinihulna,[†]
mu nan ma'ulay hinan nun'awotwot ya e'gonanah Apo Dios.
- 32 Nan tatagun nappuhiy pangatda ya henen ato'atondan nappuhiy dumalat hi a'abakanda,
mu nan tatagun nahamad di pangatda ya mahanianda an ta'on hi unda matoy.
- 33 Nan nanomnoman an tagu ya gun luma'eng,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya mabalin goh an luma'eng hi unna adalon nan aat di anomnoman.
- 34 Nan nahamad an pangat nan tataguy dumalat hi ipabagtuan nan himpampun an tatagu,
mu ababain ahan hi un hay pumbaholan di ato'atonda.
- 35 Nan ali ya mun'am'amlong hi un nan u'upihyalna ya iniladay maphod hi atondah nan tamuda,
mu pahiwona nan mungngohoy an adi mangat hinan ipatamuna.

15

¹ Nan pambal di ma'ma'ullay an taguh un way

[†] **14:31** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mamihul hinan i'ibbadan tagu: Prov. 15:5, 12, 20; 17:5; 18:3; 19:13, 29.

bimmungot ya uyahonay bungotna,
mu wa ay tuwali ta idalatnay pambalna
ya miyal'allay bungotna.

² Nan itudun nan nala'eng an tagu ya do'ol di
maphod hi ma'adal hinan hapitona,
mu nan tagun nakudang di nomnomna
ya mi'id di poto' di hapitona.

³ Hi Apo Dios ya titiggonan amin di ma'ma'at,
at Hiya ya inilanan amin nan manga-
mangat hi maphod ya nan gun mangat
hi nappuhi.

⁴ Nan umal'alu' an hapiton ya immannung an
hiyay dumalat hi ataguan nan mangngol,
mu nan hapiton nan nala'eng an bu-
malbalih nan ibbana ya umipab'on ay
hiya.

⁵ Nan ungan mamahal hinan itugun amana ya un
nakudang di nomnomna,
mu nan tagun mangabulut hinan hin-
galda ya nanomnoman.

⁶ Nan tagun nahamad di pangatna ya
pumpumhod an amin di ato'atona an
umat hinan abung an gun ma'ud'udman di
numbino'ob'on an gina'unan mapla'an,
mu nan mangamangat hi nappuhi ya
gun pumuhiy ato'atona an umat hi-
nan bumola an gun mamanghan di
bo'laona.

- 7 Nan nanomnoman an tagu ya gunna hapiton
nan way ibadangnah nan i'ibbana,
mu adi umat hinay aton nan tagun naku-
dang di nomnomna.
- 8 Umipabohol goh ay Apo Dios nan e'nong nan
tagun mangamangat hi nappuhi,
mu umipa'amlong ay Hiya nan luwalun
nan tagun maphod di pangatna.
- 9 Umipabohol goh ay Apo Dios nan pangat di
tagun mangamangat hi nappuhi,
mu pohpohdona nan tatagun nahamad
di pangatda.
- 10 Nan tagun nanginnilah nan nepto' an umat
hinan dalan mu mihalla damdamah
dalanona ya nidugah di moltana,
ya gulat goh ta adina abuluton nan mitu-
gun ay hiya ta hay mepto' di dalanona
at hay angunuhna ya matoy.
- 11 Hi Apo Dios ya adi mabalin hi un waday mili"ud
ay Hiya ti inilanan amin di logom an ta"on
nan aat di wadan di nun'atoy,
at inyal'allanan ditu'un matagu ti ini-
lanan amin di wah nomnom tu'u!
- 12 Nan mapihul an tagu ya adina pohdon an
matugun,
at adi ahan mumpatugun hinan
nun'anomnoman an tatagu.

- 13 Nan tagun waday amlongna ya ma'immatunan
hi angahnan umeme'emeh,
mu nan tagun munlungdaya ya
ma'immatunan an nidugah di
problemana.
- 14 Nan nanomnoman an tatagu ya pohdondan
ma'udman nan inilada,
mu nan tatagun nakudang di nomnomda
ya adida pohdon an ma'udman nan
inilada, at paddungnay galut di gunda
gag'alon.
- 15 Umipalungdaya nan nitaguan nan tagun do'ol
di ligatnah abigabigat,
mu umipa'amlong nan nitaguan nan
tagun gun munyaman hinan ma'ma'at
an umat hinan tagun gun me'egtad hi
behta.
- 16 Onaynay nitaguan nan tagun manghan di
gina'una ya gunna e'gonan hi Apo Dios
ya un nan tagun do'ol di gina'una mu
awalitang.
- 17 Onayna goh hi un me"an nan taguh nan udum-
nan tagun pohpohdona an ta"on hi un ha-
lawhaw di ihdada ya anggay
ya un me"an hinan uduman tagun pahi-
wona an ta"on hi un way do'ol an dotag
hi ihdada.
- 18 Nan tagun mabanbannungot di dumalat hi
pumpapattayan nan tatagu,

mu nan ma'ma'ullay an tagu ya padinng-
ona nan mumpapattoy.

19 Nan napayad an muntamu ya immannung an
do'ol di ligat hinan ataguna,
mu nan nahamad di pangatna ya na-
hamad di nitaguana.

20 Nan nanomnoman an unga ya umipa'amlong
ay amana,
mu nan nakudang di nomnomna ya umi-
palungdayan inana.

21 Nan nakudang di nomnomna ya
ma'am'amlong an mangat hinan nappuhin
mi'id di hulbina,
mu nan nanomnoman an tagu ya am-
munay maphod hi pa'appohpohdonah
ipadenolna.

22 Nan tagun adi mundongol hinan maphod an
tugun ya mi'id di pumbalanan di ninom-
nomnah aton,
mu nan tagun mumpatugun hinan
nun'anomnoman ya maphod di
pumbalanan nan way nomnomonah
aton.

23 Ma'am'amlong nan tagun hay immannung di
hapitonan waday ibadangnah nan mangn-
gol
ti nan umal'alu' an hapit ya ongol di
ibadangnah nan tatagu.

- 24 Hay ipaddungan nan nanomnoman an tagun
mangun'unud hi aat di pi'taguan
ya melwang hi wadan din nun'atoy an ad
imbelnu.
- 25 Pa"ion Apo Dios di nunhituwan nan mangi-
pabagtuh odolna,
mu halimunanay igad di lutan nan
umu'utun ta mi'id ah mangipahlig.
- 26 Umipabohol ay Apo Dios nan punnomnoman
nan tagun mangamangat hi nappuhi,
mu umipadenol ay Hiya nan hapit nan
tagun nahamad di pangatna.
- 27 Nan umam'am an bumalbalih nan heneggonay
dumalat hi guluh nan pamilyana,
mu nan tagun adi mangabulut hi
mili"ud an bayad ta atonay nappuhi
ya malenggop di nitaguana.
- 28 Nan tagun nahamad di pangatna ya nom-
nomonah mahhun ya unna tabolon nan
ibagadan hiya,
mu nan tagun nappuhiy ato'atona ya
atobatobal, at nappuhiy panapitna.
- 29 Adi ihi'al Apo Dios di luwalun nan tagun nap-
puhiy pangatna,
mu donglonay luwalun nan tagun na-
hamad di pangatna.
- 30 Nan tagun umemeh ya pa'amlongonay i'ibbana,

ya namamah un hay ma"aphod di ul-
gudonan dida.

- ³¹ Maphod hi un abuluton nan taguy mitugun ay
hiya,
at immannung an hiyay mibilang hinan
nun'anomnoman an tatagu.
- ³² Ya nan tagun adina pohdon an mituduwan ya
un hay odolnay binalbaliyana,
mu nan tagun mangabulut hinan
maphod an hingal ya immannung
an luma'eng.
- ³³ Hay ma'at hinan tagun mange'gon ay Apo Dios
ya umannung an luma'eng ta manomno-
man
ti nan nanginnilan mangiyulay an
mumpa'ampa ya hay umangunuh
ya mipabagtun me'gonan.

16

- ¹ Hay tagu ya mabalin an hiyay okod an munnom-
nom hi ato'atona,
mu gahin damdamay un iyabulut Apo
Dios ya un mipa'annung an ma'at.
- ² Hay punnomnom di tatagu ya nahamad an amin
di ato'atonda,
mu hi Apo Dios ya hamadonay pangat-
dah un maphod unu nappuhi.
- ³ At hay mahapul hi atonda ya e'koddan amin ay
Apo Dios nan nomnomondah atonda,
at umannung an ma'at.

- 4 Hi Apo Dios ya ninomnomnay ma'at an amin
hinan limmuna,
ya hay ninomnomnah ma'at hinan tata-
gun nun'appuhiy pangatda ya nan
a'ubahanda!
- 5 Boholon Apo Dios nan tagun mangipabagtu
hodoldo,
at umannung an moltaon Apo Dios dida!
- 6 Wada ay di pamhodmu ya iyulaymuh nan
i'ibbam, at mabalin an aliwanday ba-
holmu,
ya gulat ta e'gonam hi Apo Dios at mi'id
ah nappuhiy ma'at ay he"a.
- 7 Wa ay ta nan pangat di ohan tagu ya
umipa'amlong ay Apo Dios
at ta"on nan binuhulna ya maluman di
nomnomda ta ma'ulaydan hiya, ya mid
al'alín dida.
- 8 Od'odolnah un itang di pihhun nan tagu mu ta
nahamad di na'alana
ya un nan do'ol di pihhu an agguy na-
hamad di na'alana.
- 9 Ta"on hi un way abalínan nan tagun munnom-
nom hi ato'atona
mu hi Apo Dios damdamay okod an
mangiyabulut hi un ma'at henen ni-
nomnomnan aton unu adi.
- 10 Nan mandal di ali ya mibilang hi mandal Apo
Dios ti hiyay baal Apo Dios an mumpapto',

at ma'ahhapul an adina ipangngel di ipanuhna.

- 11 Hi Apo Dios ya pohdona ahan nan nepto' an pungkilu ya punlukud hinan mingina ta mapapaddung an amin di la'uda.
- 12 Umipabohol hinan a'ali nan numbino'ob'on hi pumbaholan ti immannung an hay nahamad hi aton an mangipanuh hinan tatagu di mangipabi'ah hinan pumpapto'anda.
- 13 Umipa'amlong hinan a'ali nan immannung an hapit, ya pohpohdonda goh nan tagun adi munlayah.
- 14 Umipata'ot hi un mabungot nan ali ti abalihan mangipapatoy hi tagu, mu nan tagun nanomnoman ya ephodnan mangal'alu' ay hiya ta mabayuyay bungotna.
- 15 Ti nan maphod an ipattig nan ali ya umat hinan udan an taguonay nitanom hinan tiyalgaw.
- 16 On'onaynah un nan tagu ya nanomnoman ya nala'eng ya un nan ado'ol di pihhuna unu balitu'na!
- 17 Nan tagun nahamad di pangatna ya bata'anana nan nappuhih nan ay kulhan dalanona

ti nan mangipapuut hi umayana ya hay
odolnay hinalimunana.

- 18 Nan pumbagtuan di tagu ya immannung an
lummuh a'ubahana,
ya nan tagun munnomnom an hiyay
na'abbagbagtu ya un nan i'ibbanan
tagu ya immannung goh an lummuh
ipa'ampaana.
- 19 Onaynah unta nawotwot ya mumpa'ampa ya
mi'hituh nan nawotwot
ya unta mi'bingay hinan mumpumbag-
tun taguh nan hinamhamda.
- 20 Nan tagun mangihamad an mangunud hinan
nitudun hiya ya maphod di pumbalinana,
ya umat goh hinay ma'at hi unna e'kod di
nitaguanan Apo Dios ti mawagahan.
- 21 Nan nanomnoman an tagu ya hiyay way abali-
nanan manginnilah nan na'alligat,
ya gulat goh ta ma'ma'ullay di
puntutuna at ma'ud'udman di
pangipabagtuandan hiya.
- 22 Nan nanomnoman an tagu ya umat hinan obob
an adi matmatdu' ti idatnay amaphodan di
nitaguan,
mu mi'id hulbin nan puntudtuduwan
nan tagun nakudang di nomnomna.

- 23 Nan nanomnoman an tagu ya
pa'annomnomonah mahhun di alyona
ya un humapit,
at hiyaat un ma"aphod hi pangngolan
nan tataguh nan ituguna.
- 24 Nan ma'ma'ullay an panapit ya ay alig an
munlameeh hi pangngolan,
at ipabi'ahnay nitaguan.
- 25 Nan udumnan tagu ya hay nomnomonda ya
maphod di nitaguanda,
mu hay umangunuhna ya milahhinda
Apo Dios hi mi'id pogpogna.
- 26 Nan ahinaangan di dumalat hi pangibi'ahan
nan bumo'lan muntamu,
at mahmahlun muntamu ta adi munhi-
naang.
- 27 Nan tagun nappuhiy ato'atona ya un hay
pi'bohholanay an'anapona,
ya umat goh hinan hapitona an ay apuy
an gumhob.
- 28 Nan tagun nappuhiy pangatna ya ihudhudol-
nay nappuhih aat di ibbanan tagu ta way
atonan miwa'at,
ya hiyay dumalat hi gulu, ya pa"ionay
nahamad an panggagadyumanda.
- 29 Nan tagun gun mi'papattoy ya balbaliyanay
heneggona ta middum ay hiyan mangat hi
nappuhi.

- 30 Nan tagun komod'eng hi ibbana an ta"on hi un
 adi humapit
 mu waday ninomnomnah atonah nap-
 puhi.
- 31 Waday pulimyun nan nala'ay an tagun na-
 hamad di ataguna
 ti hiya ya na'ubanan di buu'na an umat
 hinan ma"aphod an uklup di ali.
- 32 Onayna nan tagun ma'ma'ullay ya un nan
 mabi'ah an mangam'ameh hinan himpa-
 pangili,
 ya onayna goh nan tagun mangedpol
 ta adi mabanbannungot ya un nan
 mangabak hinan babluy.
- 33 Ta"on hi un ditu'uy ad nomnom hinan aton tu'u
 mu hi Apo Dios damdamay okod an
 mamto' hi ma'ma'at.

17

- 1 On'onaynah un hay dalangdang di onon mu ta
 wadaat di lenggop ya mid al'ali
 ya un nan panganan hinan
 numbino'ob'on an ma'an ya mihda
 an unta hay munhohongngel.
- 2 Nan nanginnilan tagala ya la'tot ya hiyay
 mumpapto' hinan umipabain an imbaluy
 di ap'apuna,
 at la'tot ya ibilangda hiyah ohan hakup
 di pamilyada, at me'ebnoh hinan
 banohdan hina"agi.

- ³ Nan silver ya balitu' ya hay apuy di mun'anang ta mamahmahda,
ya umat hina goh di aton Apo Dios an mangihamad hinan aat di tagu ta mi-pattig di anahamadna.
- ⁴ Nan tagun nappuhiy ato'atona ya pohpohdonan donglon nan agaga"ihaw an hapiton nan i'ibbana,
ya umat goh hinan munlayah an tagu ti wa ay ta nan layah di ma'ulgud ya ihamadnan donglon.
- ⁵ Nan tagun mamihul hinan nawotwot ya hi Apo Dios an nunlumun hiyay pinihulna,
ya nan tagun mun'am'amlong hi un waday na'at hi nappuhih nan uduman tagu ya umannung an mamoltah pidwa.
- ⁶ Nan nun'ala'ay ya iyamlongday a'apuda,
ya umat goh hinay pangiyamlongan nan ung'ungungngah nan o'ommodda.
- ⁷ Nan tagun mumpahiya ya mi'id hulbin di panapitna,
at iyal'allana nan punlayahan nan ap'apu!
- ⁸ Nan tagun bayadanay udum an tagu ta way aton nan pohdonan nibahhaw an ma'at
ya umat hinan hiwang an wan hiya ti gun ma'ma'at nan pohpohdonan aton.

- 9 Nan tagun mamhod hi un minaynayun di pamhod nan tatagun hiya ya aliwanah un way atondah nappuhin hiya,
mu nan tagun hay numbaholanay nonomnomona ta ulgudonay aat nan nappuhin inat di ibbana at hiyay mamahbah hinan punliligwaandan duwa.
- 10 Mamenghan ya anggay di uyap di pangihin-galandah nan tagun nanomnoman ya un matugun,
mu adi umday hinggahut hi panopla-tandah bonog di tagun nakudang di nomnomna ya un matugun.
- 11 Nan tagun nappuhiy pangatna ya un hay guluy umuyna ana'anapon,
mu la'tot ya waday atata'ot an pulis an mahnag ay hiya ta magilat mahkay.
- 12 Onaynah un nan mabmabbungot an animal hinan dalan an naplohan hi imbaluynay damuwon
ya un nan tagun nakudang di nomnomnan un malgom di atona.
- 13 Gulat ta hay nappuhiy pamalloh nan taguh nan maphod an inat nan ibbanan hiya
at mipabanggad goh nan nappuhin nan pamilyanah enggana.
- 14 Ete"an ay han tagun mi'tututut ya umat hinan muntudun naltut an danum an la'tot ya

nadoldol, at mapa"i,
 at maphod hi unna ipogpog an
 mi'hahannun ay hulatona ta adi
 mamaman umongol an ay mi'pattoy.

15 Umipabohol ay Apo Dios nan huwis an man-
 gibo'tan hi baludan hinan nabaholan an
 tagu,
 ya impibaludna nan tagun mi'id ah inat-
 nah nappuhi.*

16 Ma'adyuwan nan pihhun mibayad hinan adi
 mangngol hi pun'adalana
 ti adina damdama pohdon an
 mituduwan!

17 Nan nahamad an gadyum ya minaynayun di
 pamhodna an ta"on un malgom di ma'at,
 ya umat goh hinan pogtang an wada ay
 di munligat hi agina ya immannung
 an maphod di atona an ta"on hi un
 na'alligat di aatna.

18 Nan tagun adi umday punnomnomana ya
 nonongan ihapatana
 an hiyay mamayad hi utang nan henegg-
 onah un adi pa'abbayad.

19 Nan tagun hay pumbaholan di pohpohdona
 ya un hay pi'hohongngilanah nan tataguy
 pohpohdona,

* **17:15** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an man-
 gituduh aat nan huwis an mumpapto': Prov. 17:23, 26; 18:5, 17-18;
 21:15; 24:23-25; 28:21; 29:14.

ya nan tagun mangipiyammah ata'nang
an pantaw di allupna ya un hay man-
gakaw di paddungnay awitona.

- 20 Nan tagun nappuhiy nomnomnomona ya adi
pumhod di nitaguana,
ya umat goh hinan tagun nala'eng an bu-
malbalih nan ibbanan tagu ti atata'ot
di ma'at ay hiya damdama.
- 21 Munlungdayay ommod di ungan nakudang di
nomnomna
ti nan adi dumngol ya mi'id di umamlon-
gan di ommodna.
- 22 Nan pun'am'amlongan di tagu ya ay agah an
mangipaphod hi odolna,
mu nan tagun nidugah di punlung-
dayaana ya la'tot ya hiyay lummuh
pundoghana.
- 23 Nan huwis an nappuhiy ato'atona ya abulu-
tonay mili"ud an bayad hi midat ay hiya ta
adi mamotta nan numbahol.
- 24 Nan nanomnoman an tagu ya gunna nom-
nomon di makulug hi ato'atona,
mu nan nakudang di nomnomna ya
mi'id poto' di nomnomonah atona.
- 25 Nan nakudang di nomnomnan imbaluy ya umi-
paligat,
ya umipalungdayah nan o'ommodna.

- 26 Adi ahan maphod hi un nan mi'id di baholnan taguy mamolta,
ya nibahhaw ahan hi un magilat nan tagun nahamad di atonah nan uduman tagu.
- 27 Nan nanginnilan tagu ya adi nonongan himmapit,
ya adi mabanbannungot ti hihidyay panapitna.
- 28 Ti ta'on un nan nakudang di nomnomnan tagu ya gulat ta dindinong
at mabalin an alyonday un nanomnoman ti ane'nongonay hapitona.

18

- 1 Nan tagun mangilalahhin hi odolna ya un hay odolnay nomnomnomona,
ya henen pan'uganah nan maphod an itugun nan liligwanay dumalat hi akudangan di nomnomna.
- 2 Nan tagun nakudang di nomnomna ya adina donglon di hapiton nan i'ibbanan nun'anomnoman
ti hay pohdona ya hiya ya anggay di ma'unud.
- 3 Wa ay di mangat hi pumbaholan ya mapahiw,
ya adi me'gonan, at mabainan.

- 4 Nan panaphapit di nanomnoman an tagu ya
umat hinan maluhung an baybay,
ya umat goh hinan umayuh an danum
hinan obob an umipa'amlong hinan
manginum.
- 5 Adi ahan maphod hi un ipangngel nan huwis di
atonan munhumalya ta adina moltaon nan
numbahol
an un at goh nan mi'id di baholnay
mamolta.
- 6 Nan hapiton di nakudang di nomnomnay du-
malat hi pi'hongngilanah nan i'ibbanan
tagu,
ya la'tot ya hiya goh di dumalat hi do'ol
an gulu.
- 7 Nan hapiton di tagun nakudang di nomnomnay
mama"ih odolna
ti henen hapitonay umat hi bitun mang-
nan hiya.
- 8 Nan nappuhin pamahiwda ya umat hinan
mumpolhat an ma'an an nalakah
ma'u'mun
ti immannung an hiyay pa'appohpohdon
nan tatagun pa'addonglon.
- 9 Nan napayad an adi muntamu ya nipaddung
hinan tagun un hay ato'atona
ya un hay puma"ih gina'un di i'ibbanan
tagu.

- 10 Hi Apo Dios ya umat hinan nihamad an allup an punhi'ugan nan tatagun makulug di pangatda,
ya gulat ta Hiyay umayanda at mabaliwanda.
- 11 Hay pangehdolan nan adangyan an tataguh mamaliw ay dida ya nan inadangyanda ti hay punnomnomandah aatna ya umat hinan mabi'ah an atata'nang an allup an hawan di babluy.
- 12 Nan tagun mumpahpahiya ya lummuh abahbahana,
mu nan nanginnilan mangiyulay an mumpa'ampa ya hay umangunuh at hiyay mipabagtun me'gonan.
- 13 Nakudang di nomnom nan tagun adina hamadon an donglon hi mahhun ya tinumbal,
ya immannung an hay odolnay binaina.
- 14 Gulat ta hehemlon nan tagun mundogoh an umadaog ya umannung an umadaog,
mu nan tagun mi'id ah namnamanan umadaog ya umannung an adi umadaog.
- 15 Nan nanomnoman an tagu ya pohdonah un ma'ud'udman pay di inilana,
at hiyaat unna pohpohdon an mundongol hinan itugun di nun'anomnoman.

- 16 Nan tagun mamhod an mi'hapit hinan tagun nabagtuy haadna
ya maphod hi unna idadaan di ipa'dawna ta idatnan hiya ta way pangidalatanah pi'hapitana.
- 17 Nan nahhun an himmapit hinan punhumalyaan an nangulgud hinan na'at ya ay ihuna peman hi un hiyay makulug an mi'id di baholna,
mu unat goh waday nangihamad an nangibagah aat din inulgudna at immanung an ma'innila mahkay di makulug.
- 18 Wa ay ta na'alligat hi mipanuh nan mundiklamuan ya maphod hi unda iyu'nuh ta hiyay panginnilaan hinan mangabak.
- 19 Na'alligat di pi'hapitan hinan binum'on an tagu ya un hay pangabakan hinan babluy an nihamad di allupna
ti gulat ta munhohongngel nan tatagu ya naligat mahkay di pi'yunnudanda an umat hinan nitangob an pantaw an mi'id humigup.
- 20 Nan nahamad an hapit ya ipa'amlongnay nomnom an umat hinan maphod an bungan mangipa'amlong hi putu,
ya nan nahamad an panapit ya umipa'amlong an umat hinan nabto'

an paguy an umipa'amlong hinan numboto'.

- 21 Nan hapiton ya mabalin an hiyay dumalat hi abaliwan unu abahbahan di ibbah tagu, ya gapu ta umat hinan maphod an bunga unu atata'ot an bininu at maphod hi un hamadon nan tataguy nepto' hi hapitonda.
- 22 Nan babaiy ma"aphod an ipa'daw Apo Dios hinan lala'i an mangahawan hiya, at hiyaat un wa ay ta malhin nan lala'i ya hiyay panginnilaan an winagahan Apo Dios.
- 23 Nan nawotwot ya unda mumpahpahmo' an humapit hi un way ibagada, mu hay pambal di adangyan ya unda mabubungot.
- 24 Nan udumnan i'ibba ya agguy nahamad di punliligwaanda ti adi minaynayun, mu waday udumnan i'ibba an na'ahhamad di punliligwaanda ya un nan punligwaan di hin'agi.

19

- 1 On'onayna nan tagun nawotwot mu nahamad di pangatna ya un nan tagun nakudang di nomnomnan un hay lumayalayah.

- 2 Ta'on hi un mahmahluy tagu mu mid hulbin nan tamuna damdamah un aggy nepto' di inatnan nuntamu,
ya adi goh maphod hi un way umiyahup an muntamuh un mibahhaw di ato'atona.
- 3 Immannung an nan udumnan tagu ya pa'ionday nitaguanda tuwali an dumalat nan nappuhin gunda aton,
mu gagangayna an pabaholondah Apo Dios an gapuh nan ma'ma'at ay dida.
- 4 Nan adangyan ya do'ol di mi'ligwan dida,
mu ta'on hi un do'ol di liligwan nan nawotwot mu la'tot ya taynanda dida damdama.
- 5 Nan mun'ihigu an hay nibahhaw di ulgudonah pangihiguna ya immannung an mamoltah pidwa,
ya mahapul an magilat nan munlayah.*
- 6 Nan tagun nabagtuy haadnan mumpapto' ya do'ol di mumpabadang ay hiya,
ya umat goh hinan nalakan hummo' an do'ol di mi'ligwan hiya.†
- 7 Nan tagun na'agwotwot ya ta'on un nan a'agina ya adida ibilang hiyah ibada, at inyal'allana an mi'id ah ligwana!

* **19:5** Prov. 19:9. † **19:6** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mun'endog: Prov. 23:1-3; 25:15; 28:15-16, 28; 29:2, 4, 12, 16, 26; 31:31.

Ya ta'on hi unna atog dida ihaphapitan
mu adida damdama haggungon.

⁸ Nan tagun waday pamhodnah odolna ya pohdo-
nan ma'udman di inilana
ti nan mamamhod an mun'adal ya hiyay
pumhod di itaguana.

⁹ Nan munlayah an mun'ihtigu ya umannung an
waday amoltaana,
ya nan gun munlayah ya ma'ubahnah
pidwa.‡

¹⁰ Adi midipat hi un hay nakudang di nomnom-
nay munhituh nan abung di ali,
ya iyal'allanan nappuhih un way himbut
an mumpapto' hi apuna!

¹¹ Nan nanomnoman an tagu ya mehodan an adi
mabanbannungot,
ya immannung an idayawda hiyah unna
adi haggungon nan nappuhin inat di
ibbanan hiya.

¹² Umipata'ot nan bungot di ali an umat hinan
layon an humeeheel,
mu umipa'amlong nan homo'na an umat
hinan dulnuh nan munlangtan holo'.

¹³ Nan lala'in ommod di ungan nakudang di nom-
nomna ya do'ol di problema,

‡ **19:9** Prov. 19:5. Heten verse ya nipaddung hinan hapit di Hudyu.

ya nan ahawa an mi'hongngehongngel
hinan ahawana ya umat hinan danum
an tumidtitidtid an umipahiga.

- 14 Nan o'ommod di mangipaboltan hi abung ya an
amin nan inadangyanda,
mu hay idat Apo Dios ya nan nanomno-
man an babain ahawaona.
- 15 Nan napayad an humigan muntamu ya unda
momollo',
ya immannung an mahinaangan nan adi
bomo'la.
- 16 Nan tagun manginaynayun an mangunud hi-
nan Tugun Apo Dios ya immannung an
halimunanay odolna,
mu nan adi mangunud an mamahiw
enen Tugun ya hiyay dumalat hi
atayana.
- 17 Nan mangidat hi badangnah nan nawotwot
an tagu ya paddungnay un hi Apo Dios di
nangipa'utangana,
ya umannung an paddungnay bayadan
Apo Dios nan utangna ti lagbuana
hiyah pidwa.
- 18 Nan o'ommod an waday imbaluyda ya ma-
hapul an tugunonda hiyah nan gutud di
a'ung'ungngana ti hiyah ne gutud an nalak-
lakan matuduwan
ti gulat ta adida aton at paddungnay
unda pa"ion di nitaguana.

- 19 Nan tagun mabanbannungot ya okod hiyan munholtap hi balloh nan bumungtana
ti ta"on hi un way bumadang ay hiya ta
way atonan mabaliwan mu ipidwapid-
wanan mangat damdama, at mid hul-
bin nan ibadangna.
- 20 Nan tagun mangngol hinan mitugun ay hiya ta unudona
ya la'tot hi umangunuh ya hiyay mum-
balin hi manomnoman.
- 21 Hay tagu ya mabalin an hiyay okod an munnomnom hinan numbino'ob'on an ato'atona,
mu okod hi Apo Dios damdamah nan penhodnah ma'at.
- 22 Hay pohpohdon nan tagu ya nan panginay-
nayunan nan pamhod di tatagun hiya,
ya onaynah un nawotwot ya un nan
pumpangngalanah nan logom an du-
malat hinan langkak.
- 23 Nan tagun hi Apo Dios di e'gonanah unudona ya hiyay way makulug hi pi'taguanah tun luta,
ya hiya goh di mawaday amlongna ya mabaliwan hinan nappuhin ma'ma'at.
- 24 Waday udum hi tatagu an nunheglay anapayadda
ti ta"on un ah umiduhandaan higananda!

- 25 Gilaton nan pumihupihul ta way tigon nan manangpah, at manomnomanda.
Ya gulat ta nan nala'eng di mihingal ya abulutona, at ma'udman di inilana.
- 26 Umipabain nan imbaluy an mangakaw hi gina'un amana,
ya ababain goh hi unna pakakon hi inanah nan abungda.
- 27 At he"an imbaluy'u ya mahapul an inaynayunmun mun'adal hinan makulug an mitugun ay he"a
ti gulat ta idinongmu at la'tot ya inaliwam an ta"on din ini"ilam tuwali ya pi'yaliwmu goh.
- 28 Gulat ta layah di hapiton nan taguh pun'ihiguana ya unna langlangkakan nan munhumalya
ti nan nappuhin tagu ya pohpohdonda nan nibahhaw an ato'atonda.
- 29 Immannung an mamolta nan pumihul, at mahuplit di bonogna.

20

- 1 Nan tagun uminum hi bumutong ta nangamung un mabutong ya la'tot ya pumihul hinan i'ibbana, ya mi'pattoy goh ay dida,
at nan uminum hi umat hina ya mibilang an hiya ya nakudang di nomnomna.

- 2 Nan bungot di ali ya atata'ot an umat hinan layon an humeeheel,
ya gulat ta way mangipabungot ay hiya at mid mapto' ya abalinanan mangipapatoy ay hiya!
- 3 Nan tagun adi mamhod an mi'hongngel ya e'gonanda hiya,
mu nan nakudang di nomnomna ya immannung an ag'agaan ni'hongngel.
- 4 Nan napayad ya adina tamuan an gaudon nan payawnah nan ahitanom,
at awni ta madatngan di iwang at hiyay mi'id ah bot'ona.
- 5 Nan na'unig an nomnomon di ohan tagu ya umat hinan danum an wah nan maluhung an bubun, at adagwih how'on,
mu nan tagun abalinanan innilaon nan na'ahhamad ya mabalin an pahapitonah den tagu ta bumuhu' di wah nomnomna.
- 6 Nan do'ol an tatagu ya alyondah un nahamad di pumpopohhodandah nan i'ibbada,
mu hay wadan di pangah'upan hi umat hinan tagu?
- 7 Nan lala'in nahamad di pangatna ya maphod di gunna aton,
ya immannung an mawagahan nan imbabaluyna.

- 8 Wa ay ta umbun nan alih nan umbunana ta mumpanuh hinan aat nan tataguna ya hamadonah mahhun ta innilaonay maphod ya nan agguy immannung.
- 9 Ngadan nen tagun waday abalinana udot an mangalih,
“Na'ahhamad di nomnom'u ti mi'id inat'uh nappuhi, at aggyua' numbahol!”?
- 10 Umipabohol ay Apo Dios nan mangudang hinan pungkiluna ya nan punlukudna.
- 11 Ta'on nan ung'ungnga ya nan pangatnay mangipa'innilah nan aatnah un nahamad unu nappuhi.
- 12 Nan inga an pundongol di tagu ya nan mata an pannigna ya hi Apo Dios di nunlumun daten duwa.
- 13 Mawotwot nan taguh unna pohpohdon an mol-molo',
mu gulat ta mahlu hiyan muntamu at waday mahawal hi tanudna.
- 14 Munlili nan nguminah un muntawal an alyonay un nanginah nen la'uana,
mu unat goh makak ya iting'ina an nalakay nungginana.
- 15 Do'ol di nun'abalul an balitu' ya nan nun'anginan batu,

mu nabalbalul nan hapit di nanomno-
man an tagu, ya na'alligat goh hi
ma'ah'upan.

16 Mahapul an waday alanyuh gina'un nan tagun
mangita'dog hinan tagun umutang ta wa-
day pamatangna,
ya iyal'allanah unyu agguy in'innilah nen
tagu.

17 Immannung an mapolhat hi onon nan ma'an an
na'alah linaylayah,
mu awniat mumbalin hi panag hi timid.

18 Nu waday nomnomom hi ma'at ya maphod
hi un'a mumpatugun hinan nun'ala'eng an
nanomnoman hi mahhun ta adi mibah-
haw,
ya iyal'allanan mahapul an mumpatu-
gun'ah un ayu umuy mi'gubat.

19 Nan ma"ulgud an tagu ya mi'id upid di hapi-
tona,
at maphod hi un du'gon nan tataguy
umat hinan tagu.

20 Nan tagun mangidut hi ommodna ya adi mad-
noy di pi'taguana
an umat hinan hilaw an madop, at
pa'ahhelong.

21 Nan inadangyan an nalakay na'alana,
ya mi'id hulbinah umangunuh.

- 22 Adi maphod hi un way mangalih, “Iballoh'u nan inatdan nappuhin ha'in!”
Ti hay maphod ya unna e'kod ay Apo Dios ta okod Hiyah atona.
- 23 Umipabohol ay Apo Dios nan kumuluk hi kiluan
ya nan kumuluk hi lukud di ila'una.
- 24 Hi Apo Dios di mangipapuut hi at'aton nan tagu, at anaad ta gahin hi un tu'u innilaon di ma'ma'at hi nitaguan tu'u?
- 25 Atata'ot hi un nonong ya nunhapata nan tagun Apo Dios an waday idawatnan Hiya ti ini ya adi ma'at,
at maphod hi un hamadin hi mahhun ya un ihapata.
- 26 Nan nanomnoman an ali ya hamadonay tatagun mangamangat hi nappuhih pumpapto'ana
ta gilatona didan adina igohgohan.
- 27 Hi Apo Dios ya hamadonay wah nomnom di tagu an ta'on un nan aggyu nipa'innila.
- 28 Mi'id al'alih nan alin mumpapto' hi un makulug di pangatna an napapaddung di atonan munhumalyah nan tatagu
ya nahamad di atonan mangipanuh ay dida.
- 29 Hay amaphod di ungunga ya nan amabi'ahda,

ya namamah nan nun'ala'ay ti hay
amaphodda ya nan na'ubananda.

³⁰ Nan numbino'ob'on an pangilat di dumalat hi
pumhodan di tagu ta ma'aliwan di baholna,
at nan haplat di mangipaphod hi aatna.

21

¹ Hi Apo Dios di mangiyewel hinan punnomno-
man nan ali
an ay wangwang an eyewelnay owonah
nan pohdonan pangipa'wan.

² Mabalín an waday tagun hay nomnomona ya
makulug an amin di ato'atona,
mu hi Apo Dios ya hamadonay dumalat
hi pangatan di taguh nan atona.

³ Nan pangatan hi nahamad ya nan amaphod di
ugaliy hiyay umipa'amlong ay Apo Dios
ya un nan e'nong an midat ay Hiya.

⁴ Nan mumbagtu ya nan mangiyamlong hi odolna
ya hiyah ne pangimmatunan hi unda
numbahol.

⁵ Nan tagun hamadonah mahhun nan pohdonah
ma'at ya unna aton ya umannung an wa-
day gungunahna,
mu nan tagun un nonong ya inatnay
ninomnomna ta mibahhaw di ma'at
at hay umangunuh ya hiyay mi'id di
gungunahna.

- 6 Nan inadangyan an un hay layah di dalatna ya ag'agan ma'ubah
an umat hinan ahu' an ag'agan ma'ubah,
ya hiya goh di lummuh atayan.
- 7 Nan tagun niyay'ayan unda mi'hongngel ya mi'pattoy ya hay umangunuh at henen atonday lummuh a'ubahanda
ti adida ahan pohdon an aton di maphod.
- 8 Hay pangat nan tagun nabaholan ya nahihinnuy gunna aton,
mu nan mi'id ah baholna ya ma'andong di gunna aton.
- 9 On'onaynah unta umuy miyohhan munhituh nan abadyaw
ya unta mi'hituh nan ahawan tumututu-
tut.*
- 10 Nan nabaholan an tagu ya nun'appuhiy wah nomnomna
ti ta"on nan heneggonna ya adina hom'on dida.
- 11 Nan nakudang di nomnomna ya matugun hi unna tigon nan pumihupihul an tagun mamolta,
mu nan nanomnoman an tagu ya matugun hi un way manugun ay hiya.

* 21:9 Prov. 25:24.

- 12 Hi Apo Dios an na'ahhamad ya titiggona nan nun'appuhin ma'ma'at hinan numpunhi-tuwan nan tatagun nappuhiy pangatda, ya Hiya goh di mangubah ay dida.
- 13 Nan tagun adi mammo' hinan nawotwot an mumpabadang ay hiya
ya umat goh hinay ma'at ay hiyah awnih un mumpabadang ti mi'id goh di mammo' ay hiya.
- 14 Nan adaw an midat an adi mipattig hi do'ol an tatagu
ya uyahonay bungot di tagun nidatana.
- 15 Wa ay ta mihamad di aton nan mumpapto' an mumpanuh hinan tatagu at mun'am'amlong nan nahamad di ugalida, mu hiyah ne umipata'ot hinan tatagun nappuhiy pangatda.
- 16 Nan tagun adi mangunud hinan nahamad an mitugun ay hiya
ya hiyay lummuh atayana.
- 17 Nan tagun un hay odolnay pa'amlongona ya hay umangunuh at mawotwot,
ya nan mamamhod goh hinan nun'anginan bumutong ya nan mumpolhat an nanginan ma'an ya immannung an adi umadangyan.
- 18 Nan tagun mamaligat hinan mangulug ay Apo Dios ya hay umangunuhna

at mumbalin ta hiyay a'atana an mipaligat goh.

- 19 On'onaynah unta umuy miyohhan munhituh nan nibataan an lutan mi'id ah nunhitu ya un henen mi'hitutah nan ahawan tumututut ya mabmabbungot.
- 20 Nan tagun nanomnoman ya minaynayun an wagwaday numbino'ob'on an na'angnginan gina'una, mu nan nakudang di nomnomna ya ingalawngawnay gina'una, at ag'agan mapuh.
- 21 Nan tagun maphod di pangatna ya ma'ahhimo' ya dumu'du"oy di pi'taguana, ya pumhod di nitaguana, ya e'gonan goh di tatagu hiya.
- 22 Nan nala'eng an ali ya abalinanan mumpapto' hi titindaluna ta hogponda nan babluy nan mun'abi'ah an tatagu, ya nuntu"inda ta mun'apa"i nan nihamad an allup an e'ehdoldah abaliwanda.
- 23 Nan tagun mangane'nong hi hapitona ta adi nonongan himmapit ya immannung an melwang hi gulu.
- 24 Nan tagun ma"appihul, ya mumbagtu, ya mumpahpahiya ya ma'innilah nan panaphapitna.

- 25 Nan tagun humigan muntamu ya mi'id
tanudna,
at ma'ulat ti unna yoyo'non di ngamayna,
- 26 ya uma'amnaw ta ma'udman di gina'una.
Mu nan tagun nahamad di ugalina ya
ma'an'aniddat an adi ma'ma'ukuh.
- 27 Umipabohol ay Apo Dios nan e'nong di tatagun
mangamangat hi nappuhi,
ya namamah un nan iyuydan epe'nong
ya nappuhiy dumalat hi pangatanda!
- 28 Nan munlayah an ihtigu ya immannung an
mamoltah pidwa,
ya nan mangabulut hinan pangihtiguna
ya mapa"i goh.
- 29 Nan tagun nappuhiy pangatna ya ipattigna kud
di maphod,
mu nan tagun maphod di pangatna ya
ihamadnan nomnomon hi mahhun ya
unna aton.
- 30 Ta"on hi un alyon di taguy nanomnomanda ya
nala'engda ta olom ya abakondah Apo Dios
mu mid hulbina ti hi Apo Dios
damdamay mangabak.
- 31 Nan tatagu ya idadaanday do'ol an kabayuh
puntakayandan umuy mi'gubat,
mu gahin damdamay un iyabulut Apo
Dios ya unda mangabak.

22

- 1 Gulat ta pilionyuy amaphod di tagu ya hay maphod
hi pilionyu ya nan amaphod di ugalina ya un nan do'ol an inadangyana.
- 2 Nan adangyan ya nan nawotwot ya hay pannig Apo Dios ya mi'id di nun'abhiwanda ti manu ay ya hi Apo Dios di nunlumun didan duwa.
- 3 Nan tagun nanomnoman ya wa ay ta olmanan waday nappuhih ma'ma'at ya halimunay odolna ta mid nappuhih ma'at ay hiya,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya adina ma'awatan nan ma'ma'at, at hiyanan waday nappuhih ma'at ay hiyah pidwa.
- 4 Hay lagbun nan mumpa'ampan tagun mange'gon ay Apo Dios
ya hay umadangyanana, ya hay pange'gonan nan tatagun hiya, ya hay amaphodan di nitaguanah tun luta.
- 5 Umipaligat di ataguan nan adi mangngol ti numbino'ob'on di atata'ot an ma'at ay hiya, mu nan tagun manalimun hi nitaguana ya adi midmiddum ay dida.
- 6 Maphod di ma'at hi un nan tagu ya itudtuduwanay imbaluyna hi maphod

an pangatna
ti ta"on hi un umilog ya adina du'gon.

- 7 Immannung an nan nun'awotwot ya diday
ipapto' nan adadangyan,
ya umat goh hinan immutang an hiyay
paddungnay himbut nan immutan-
gana.
- 8 Nan tagun paddungnay mun'oho' hi nappuhih
nan i'ibbana ya nappuhi goh di ma'at ay
hiya,
ya ta"on unna ipilit di pohdona mu mid
hulbina damdama ti ma'ubah hiyah
pidwa.
- 9 Mawagahan nan tagun ma'an'aniddat ti
nan nangibingayanah ma'an hinan
nun'awotwot.
- 10 Pumpakakyu nan pumihul
at duminong di munhohongngel ya
mumpapahhalan.
- 11 Nan tagun nahamad di nomnomna ya
ma'ma'ullay di panapitna,
ya ta"on nan ali ya mi'ligwan hiya.
- 12 Halimunan Apo Dios nan makulug an pangin-
nila,
mu guluwonay panginnilan nan aggyuy
kimmulug ta mid hulbin nan hapitona.

- 13 Nan napayad an tagu ya do'ol di pambalnan alyonay,
 “Adia' makmakak hi abung'u ti ini ya ih-nay layon an mamatoy ay ha" in hinan dalan!”*
- 14 Nan panapihapit nan nalinala' in babai ya umat hinan maluhung an bitu,
 at nan tagun mangipabungot ay Apo Dios ya paddungnay magah eden bitu ta hiyay moltana.
- 15 Nan ung'ungungnga ya gangayna tuwalin nakudang di nomnomda, at atonday nap-puhi,
 mu wa ay ta gilaton nan o'ommodda at la'tot ya natugunda, ya pumhod di pangatda.
- 16 Nan tagun hay nun'awotwot di mamaonan punligaton ta way atonan umadangyan ya nan tagun gun mangidat hi ipa'dawnah nan adangyan ya la'tot ya didan duwa ya mawotwotda.
- Nan Tulumpulun Tugun nan Nun'ala'eng*
- 17 Hay maphod hi atonyu ya ihamadyun don- glon nan itudun di nun'ala'eng ya nan nun'anomnoman ta hiyay adalonyu
- 18 ti maphod unyu adalon ta adiyu al'alliwan,
 at ipa'innilayu goh hinan udumna.
- 19 Ya manu ay itudu' hatun da'yud ugwan ya ta hi Apo Dios di pange'kodanyuh nitaguanyu.

* 22:13 Prov. 26:13.

- 20 Daten mehnod an tulumpulun tugun an in-
tudo"u ya al'alu'on da'yu ta ma'adalan ayu,
21 ya immannung an diday makulug ya nepto' an
tutdu,
ya ta way itudtuduyuh nan i'ibbayu.

Nan Mahhun an Tugun

- 22 Adiyu mamaon an paligaton nan nawotwot an
dumalat nan nawotwotanda,
ya adiyu goh paligaton didah nan pun-
humalyaan an dumalat nan itang an
abalinanda.
23 Ya manu ay adiyu aton ti hi Apo Dios di bu-
madang ay dida,
at Hiyay mummoltah nan tagun mangi-
paligligat ay dida.

Nan Miyadwan Tugun

- 24 Adi ayu mi'ligwah nan tagun mabubungot,
ya adi ayu goh mitmitnud hinan tagun
ak'akiddian bimmungot.
25 Ti atonyu ay at ini ya ipa'enghayu, at umat goh
hinay aatyu,
ya naligat di pangidinnganyu.

Nan Miyatlun Tugun

- 26 Adi maphod hi unyu itulag an da'yuy okod an
mumbayad hinan utang di ohan tagu.
27 Ti gulat ta madatngan henen gutud ya mahapul
an da'yuy mumbayad ya mi'id ay di pum-
bayadyu
at nan gina'uyuy alanda an ta'on nan
olo'anyu.

Nan Miyapat an Tugun

28 Adiyu goh ipahlig di igad hinan lutayun din
inyamman din a'apuyuh penghana
ta polhonyuy lutan nan heneggonyu.

Nan Miyaleman Tugun

29 Nan tagun nahamad di atonah nan tamun
ene'koddan hiyah tamuana ya hiyay man-
gitamuh nan way ipatamun nan ali,
ya bo'on mahkay nan na'ampan tataguy
mangipatamun hiya.

23

Nan Miyanom an Tugun

1 Wada ay di mangayag ay he"ah nan nabagtuy
haadnan tagu ta me"an'an hiya
ya nomnomom ta ipaphodmuy atom an
mangan.

2 At ta"on hi un'a na'ahhinaangan ya mahapul an
ane'nongom di onom.

3 Ya adim ilomo' an pun'iya'an hinan mumpolhat
an indadaana ti mid mapto' ya un hay
pampongnan he"a.

Nan Miyapitun Tugun

4 Adim idugah an paligaton di odolmun muntamu
an gapuh nan pamhodmun umadangyan.
At nomnomom an henen atom ya bo'on
hiyay aptan.

5 Ti nan inadangyan ya un himbumagga ya
na'ubah an paddungnay napaya'an,
at mumpangatayapda an ayda agila.

Nan Miyawalun Tugun

- 6 Adi'a umuy me"an hinan tagun nunheglay
 ukuhna,
 ya adim amnawan nan mun'aphod an
 ma'an hi abungna an indadaana.
- 7 Ya ta"on hi unna alyon ay he"ay, "Ma'a ta
 uminum'a ya nangan'a!"
 mu henen inalina ya bo'on hay nalpuh
 nomnomnan un pohod ti hay nonom-
 nomona ya nan anangingan nan ma'an
 an indadaana.
- 8 At munha'it di punnomnommuh unmu innilaon
 an nabalbaliyan'a,
 at mid mapto' ya pohdom an utaoon nan
 inanmu, ya mi'id hulbin goh nan nan-
 galyam ay hiyah, "Salamat ta pinan-
 gana!"

Nan Miyahiyam an Tugun

- 9 Adiyu tugunon nan tagun nakudang di nom-
 nomna
 ti pihulona damdama nan maphod an
 itugunyu.

Nan Miyapulun Tugun

- 10 Adiyu anon nan batun imbatno' din a'apuyuh
 din penghanan igad
 ta ipahligyu nan lutayu unu polhonyu
 nan lutan nan nguhu
- 11 ti hi Apo Dios an mamaliw ay dida ya nidugah
 di abalinana,
 at Hiyay mangiballoh hinan atonyu, at
 moltaon da'yu.

Nan Miyapulu ta han Ohan Tugun

- 12 Ihamadyun unudon nan maphod an mi-
tutdudun da'yu,
ya pa'addonglonyuy hapiton nan
nanomnoman.

Nan Miyapulu ta han Duwan Tugun

- 13 Adiyu higanan an mangilat hinan ung'ungngan
imbaluyyu
ti gulat ta huplityu at adina iyatoy.
14 Ti henen atonyu ya ta way atonan man'ug hinan
nappuhin ma'at an lummuh atayan.

Nan Miyapulu ta han Tulun Tugun

- 15 He"an imbaluy'u ya gulat ta manomnoman'a ta
nahamad di pangatmu
at nidugah di pun'am'amlonga'.
16 Ya iyal'allanay amlong'uh un hay immannung
di hapihapitom hi anomnoman.

Nan Miyapulu ta han Opat an Tugun

- 17 Adi'a umamoh an me'yat hinan nun'appuhin
ato'aton nan tatagu
ti od'odolnah unmu ihamhamad an gun
mange'gon ay Apo Dios.
18 Ti umat ay hinay atom at maphod di ma'at ay
he"ah udum di algaw,
at nan namnamaom hi ma'at ya adi
mababhah.

Nan Miyapulu ta han Leman Tugun

- 19 He"an imbaluy'un lala'i ya ihamadmun don-
glon tun tugun'u ta manomnoman'a,
ya adim layahan di aatmu ta nan
maphod an pangatmuy inayayunmu.

- 20 Ya adi'a mitnud hinan tatagun mabubutong ya
nun'a'uklung hi ma'an
21 ti awni ya mawotwotda,
ya gapu ta malmalo'dah a'alga'algaw
at hay pumbalinandah umangunuh
ya hay ilubungda ya nan nun'apa"in
lubung. *

Nan Miyapulu ta han Onom an Tugun

- 22 Donglom nan itugun amam ti hiyay dumalat ya
un'a wada,
ya ta"on hi un na'in'innah inam ya adim
pihulon.
23 Maphod hi un'a manomnoman ta innilaom di
nahamad ya mumpatudu'a,
ya ta"on hi unmu anuhan ta engganay
mawadan amin daten he"a ya halimu-
nam ahan ta adida mami'id.
24 Umipa'amlong ay amana nan nanomnoman an
lala'i
ti nan nahamad an pangatnay mangi-
padenol ay hiya.
25 At olom man ya ipa'amlongmu nan
o'ommodmu,
ya namama ay inam ti hiyay nangitun-
gaw ay he"a.

Nan Miyapulu ta han Pitun Tugun

- 26 He"an imbaluy'un lala'i ya abulutom ahan ta
ha"in di mangituduh atom,
ya gunmu nomnomon nan pangat'u ta
hiyay eng'enghom.

* **23:21** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an man-
gituduh aat nan bumatong: Prov. 23:29-35; 26:9; 31:4-7.

- 27 Nan puta ya umat hi maluhung an bitu,
ya nan umilugtap an babai ya umat hi
bubun.
- 28 At du'gom dida ti ay ihunay unda mumbota' an
humod'ap hinan way balbaliyanda,
at hiyaat unda dumo'ol di linala'ih
mumpangilugtap hi a'ahawada.

Nan Miyapulu ta han Walun Tugun

- 29 Hay inilayah ngadan di maligligatan?
Ya ngadan danen tatagun mi'id amlong-
dah nitaguanda,
ya mi'hongngelda goh,
ya ma'allilida,
ya mun'alunggidan di odolda ti
mi'papattoyda,
ya bumubutag di matada?
- 30 Hay ngadanda ya nan mabubutong ti
uminu'inumdah numbino'ob'on an
bumutong!
- 31 At elanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan
ma'inum
an ta'on hi un mumbolah,
ya ma'a'amnawan di tigawnah nan bahu,
ya munlameeh an ma"aphod di tam-
tamna an umiknu'iknul di bagangmu.
- 32 Ya manu ay alyo' hene ti awni ta mabiggat at
nidugah an nappuhiy punle'nam
an ay da'a inalat hinan ulog an waday
habidungna.
- 33 Ti wa ay ta mabutong'a ya nat'on di pannigmuh
un way amangom,
ya maluman goh di nomnommu,
ya hinnat'on di hapitom.

- 34 Ya hay punle'nam ya umat hinan umuta'utan
nunlugan hinan pupul an wah nan baybay
an punhinnigion di puo'.
- 35 Ya alyom di, “Goh ya unna' nin nunhudpa', mu
mi'id di munha'it!
Ya nunhaplata' nin, mu agguy'u enelan!
Goh ta mi'id olog'un bumangon ta way ato'
goh an umuy uminum?”

24

Nan Miyapulu ta han Hiyam an Tugun

- 1 Adiyu amhan nan tatagun nappuhiy ato'atonda,
ya adi ayu mi'ligwan dida.
- 2 Ti un hay gumuluwanday nomnomnomonda,
ya hay nappuhiy gunda ulgudon an umi-
pab'on hi ibbada.

Nan Miyaduwampulun Tugun

- 3 Nan nanomnoman an tagu ya nahamad di iyam-
manah punhituwanda
ti waday pun'u'unnudandan hina"ama.
- 4 Ya dumalat nan anala'engna ya punuwonay
abungnah do'ol an mun'aphod ya nan
mapla'an an gina'u.

Nan Miyaduwampulu ta han Ohan Tugun

- 5 Nan nanomnoman an tagu ya ma"aphod di
anala'engna ya un nan tagun nidugah di
bi'ahna
ti nan nanomnoman an tagu ya hiyay
aptan ya un nan bi'ah di tagu.
- 6 Ti nan umuy mi'gubat ya mumpatugundah
mahhun hinan nun'anomnoman ya unda
makak

ti inilada an hay maphod an mitugun ay diday alpuwan di abalinandan mangabak.

Nan Miyaduwampulu ta han Duwan Tugun

- 7 Nan tagun nakudang di nomnomna ya adina ma'awatan di hahapiton nan nun'anomnoman,
at hiyaat un mahapul an dindinong hinan pi'yam'amungandah nan way hahapitondah ma'at.

Nan Miyaduwampulu ta han Tulun Tugun

- 8 Nan tagun hay gunna nomnomon ya un nan nappuhin pangat,
ya la'tot ya hay alyon nan tataguh aatna ya hiyay dumaladalat hi gulu.
- 9 At an amin nan nun'appuhin nomnomon nan nakudang di nomnomna ya bahol,
ya nan tagun pihupihulonay ibbana ya abohlan di tagu hiya.

Nan Miyaduwampulu ta Opat an Tugun

- 10 Nan tagun adi pa"edpol hinan way aligatana ya immannung an itang di abalinana!

Nan Miyaduwampulu ta Lemang Tugun

- 11 Baliwanyu nan tagun mi'id ah inatnah nappuhi mu iyuyda hiya damdama ta ipapatoyda.
- 12 Mu gulat ta alyonyuh nomnomyu,
“Oo, mu undan way inilamin nen na'at?”
Mu adi umat hinay atonyu ti hi Apo Dios ya inilanan amin di wah nomnomyu,
at Hiyay mumpanuh,

ya an amin di atonyuh nan udumnan tagu ya
hiya goh di ma'at ay da'yu. *

Nan Miyaduwampulu ta Onom an Tugun

- 13 He"an imbaluy'u, maphod hi unmu inumon
nan danum di alig ti ipaphodnay odolmu,
ya munlameeh goh hi unmu tamtaman.
- 14 Ya umat goh hinay aat di atom an
manomnoman ti immannung an
ipaphodnay nitaguam,
ya gulat ta manomnoman'a at maphod di
aatmuh udum hi algaw.

Nan Miyaduwampulu ta han Pitun Tugun

- 15 Adim iyunnud hi aton di mangakaw an
bota'ona nan tagun nahamad di ugalina
ta wa ay ta makak ya henggapna
abungna ta akawonday gina'una.
- 16 Ti nan tagun nahamad di ugalina ya anuhana
ahan an ta"on hi un way do'ol an ligatna.
Ti ta"on hi un paddungnay maligatan an
mundaldallanan ta mumpapitun ma-
gah mu gun bumangon damdama ta
itultuluynan umuy,
mu adi umat hinay aton nan tagun nappuhiy
ugalina ti un itang an ligat di mama"in hiya
ya adi bumangon.

Nan Miyaduwampulu ta han Walun Tugun

- 17 Adi'a umamlong hi un way nappuhih ma'at
hinan pi'bohholmu,
ya adim goh abatlan hi unda munligligat.
- 18 Ti inilan Apo Dios an amin di ato'atom,

* 24:12 Psa. 62:12; Rom. 2:7.

at adina pohdon di umat hina,
ya omod unna idinong di pummoltaanan
dida.

Nan Miyaduwapulu ta han Hiyam an Tugun

- 19 Adi'a numanomnom an dumalat nan maphod
an ma'at hinan tatagun nappuhiy pangatda,
ya adim goh olman dida.
- 20 Ti nan tatagun nappuhiy pangatda ya imman-
nung an mi'id maphod hi ma'at ay didah
udum di algaw
ti hay nitaguanda ya umat hinan hilaw
an madop hi pidwa.

Nan Miyatulumpulun Tugun

- 21 He"an imbaluy'un lala'i, e'gonam hi Apo Dios,
ya e'gonam goh nan ali.
Ya adi'a ahan middum hinan mi'bohhol
hinan gubilnu
- 22 ti didan duwa an inali' an me'gonan ya abali-
nandan mummoltan he"a,
ya mid mapto' ya numbino'ob'on an nap-
puhiy ma'at ay he"a!

Nan Udumnan Itugun nan Nun'ala'eng

- 23 Hiya hatuy udumnan intugun nan nun'ala'eng
ya nun'anomnoman an tatagu:
- Adi maphod hi un ipangngel nan
mumpanuh hinan ohay atonah nan
way mundiklammuan.
- 24 Ti gulat ta alyon nan munhumalyah un mi'id di
bahol nan numbahol

- at hiyay idutan nan tatagu, ya hiyay abo-
holanda.
- 25 Mu nan huwis an mangipa'annung an mum-
moltah nan nabaholan ya hiyay mawaga-
han,
at pumhod di nitaguana.
- 26 Nan tagun hay immannung di pambalnah nan
way mibagan hiya
ya hiyah ne panginnilaan hi un hiyay
nahamad an ligwa.
- 27 Awni ta munhabal'ah nan payawmu ta wa-
day malmu ya unmu mahkay iyammay
abungmu.
- 28 Adi'a mun'ihtiguh nan heneggonmuh un mi'id
di inatnah nappuhi,
ya adim goh balbaliyan hiyah nan
hapitom an layah.
- 29 Unu adim goh alyon di,
“Gapu ta waday inatnah nappuhin ha”in
at iballoh'u din inatna!”
- 30 Wa han ohan algaw ya immuya' an nunle'le'od
hinan payaw ya uman nan napayad an
tagun nakudang di nomnomna.
- 31 Ya tinnig'un natawan,
ya nun'ahu'munan hi hubit,
ya nun'agday di tapengna.
- 32 Ya unat goh inamang'u ya ninomnom'uy aatna,
at waday inadal'u.

33 An gulat ta palpaliwam an momollo' ya yeyen'onmuy ngamaymu ta mun'eblay'ah na'amtang

34 at un na'amtang ya nawotwot'a an umat'ah nan nahod'ap an nami'id an amin di mahapulna.

25

Nan Udumnan Intugun Solomon

¹ Hiya hatu goh di udumnan intugun Solomon an intudo' din numbino'ob'on an tagalan nan Alin hi Hezekiah* an nunhituh nan babluydad Judah.

² E'gonan tu'uh Apo Dios ti nan ipo"oyna ya mid nanginnilah aatna,
mu e'gonan tu'u nan a'alih un way in-adaldah nan agguy pay nipa'innila.

³ At maphod hi un hay anala'eng nan ali ya nidugah an umat hinan inata'nang ad daya unu umat hinan linuhung di baybay.

⁴ Ma'innila an gahin un mahibug nan silver ta ma'aan di lugitna ya un maphod di tigawna ya un waday maphod hi iyammaana.

⁵ Ya umat goh hinan ali an wa ay ta iyadag-wiyu nan tatagun nibahhaw di nanugundan hiya
at pumhod nan babluy an pumpapto'ana.

* **25:1** Hay aat Hezekiah ya nitudo' hinan II Ki. 18:1-20:21, ya II Chron. 29:1-32:33, ya Isa. 36:1-38:22.

- 6 Ya wa ay ta umuy'ah nan wadan di ali ya adim ipattig an he"a ya nabagtun tagu.
Ya adi'a goh umuy umbun hinan umbunan di nun'abagtuy haadna
- 7 ti onaynah un hiyay mangalih, "Umali'a mi'yibun'ah nan umbunan di nun'abagtu!"
ya un nan pamakakanan he"ah nan inumbunam ti hiyah ne ababain!
- 8 Wada ay di tinnigmuh inat di ohan tagu ya hamadom ta adi galagala ya eka nundalom ti ini ya waday ohah mun'htigun mangalih nibahhaw nan imbagam,
at he"ay bainona!
- 9 Ya gulat ta mi'hongngel'ah nan heneggonmu ya adim ahan ipa'innila nan nili"ud an ininnilam hi aatna.
- 10 Ti gulat ta donglona an imbaagmu nan nili"ud an nunhapitanyu at bainon da'a,
ya mid mangehdol ay he"ah enggana.
- 11 Nan mepto' an hapiton hinan gutud di punhahapitan
ya umat hinan numbino'ob'on an balitu' an bungan nihibug hinan silver an duyu.
- 12 Ya nan panugun di nanomnoman hinan ibanan tagun mangabulut hinan intuguna
ya ay namahmah an balitu' an hingat,
unu buung, unu hengheng.

- 13 Nan mabaal an makulug di atona ya
umipa'amlong hinan nannag ay hiya
an umat hinan pa"ayhugin danum hi
inumon nan ma'uwaw an mumboto'
hinan tiyalgaw.
- 14 Nan tagun mangalih un waday idatnah ibadan-
gna mu adina ipa'annung
ya umat hinan bunut ya nan tuyup an
alyon unna iyali udan mu mi'id.
- 15 Nan tagun ma'ulay di panapitna ya mabalin
an ma'al'alu' nan a'ap'apuh un hiya ya
mehodan an mi'hapit ay hiya
ti immannung an nan immodhol an nom-
nom di tagu ya mabalin an ma'upol.
- 16 Gulat ta ah'upanyu nan danum di alig at
ane'nongonyuy inumonyu
ti do'lonyu ay at mid mapto' ya umuta
ayu.
- 17 Ya umat goh hinay atom an manghanom di
umuymu pi'yib'ibunan hinan heneggonmu
ti la'tot ya ipahigam, at adi da'a pohdon
an tigon.
- 18 Nan tagun un munlumuh apuhian di heneg-
ona ya layah di pangihtigunah aatna
ya umat hinan matadom an hinalung,
unu pang'ul, unu nan tulid di panan
pumatoy.
- 19 Gulat ta e'kodmuh nan tagun adi medenol ta
badangan da'ah un way ligatmu

at umat hinan mungwawod hi babay
igag'almu unu umat hinan napilay an
hu'iy idalanmu.

20 Gulat ta waday tagun nidugah di punlung-
dayaana, ya immuy'a ta ikantaam hiya
at umat hinan tagun umilayaw hi lubung
nan mah'aw unu umat hinan mangiya-
gah hi ahin hinan hugat di nadinul.

21 Gulat ta munhinaang nan tagun mi'bohhol ay
he"a ya idatmuy onona,
ya gulat goh ta ma'uwwaw ya pa'inumam
hi danum.†

22 Ti atom ay di umat hina at mabainan hinan
nappuhin inatnan he"a,
ya wada goh di idat Apo Dios ay he"ah
lagbum hi udum di algaw.‡

23 Wa ay ta pumuo' ya immannung an umiyalih
udan,
ya wa ay ta waday mangulgud hi nap-
puhih aat nan i'ibbana ya immannung
an hiyah ne dumalat hi bumungtan
nan i'ibbanan hiya.

24 On'onaynah unta umuy miyohhan munhituh
nan abadyaw
ya unta mi'hituh nan ahawan tumututu-
tut.§

† 25:21 Rom. 12:20. ‡ 25:22 Rom. 12:20. § 25:24 Prov. 21:9.

- 25 Nan maphod an ulgud an malpuh nan adagwin
babluy ya anonay higa
an umat hinan ayhugin danum an
umaan hi inuwaw.
- 26 Unudon ay nan tagun nahamad di pangatnay
panugun nan tagun nappuhiy ato'atona
ya nipaddung hiyah obob an na'anibul
unu nalugit.
- 27 Adi maphod hi odol hi un do'lon di onon hi alig,
ya umat goh hinan a'e'gonan an adi
maphod hi unmu pohdon un he"ay
gunda e'gonan.
- 28 Nalaklakan ma'abak nan tagun adi pa"edpol hi
bungotna
an nipaddung hinan babluy an
nun'apa"iy allup an hanina.

26

- 1 Adi maphod hi un dumalalluh nan tiyalgaw unu
umudan hinan gutud di ahi boto',
ya umat goh hinan nakudang di nom-
nomna an adi goh maphod hi un way
mange'gon ay hiya.
- 2 Mid hulbinah un way mangidut hinan tagun
mi'id di baholna ti adaogna an adi mepto'
an mipa'annung ay hiya

an umat hinan ato'aton nan hamutin un
muntaytadyapan an adi mun'ohop.*

- ³ Nan latigo ya panuplit hinan kabayu ya nan
gumo' di mipiyamel hinan dongki ta way
atondan mangunud hi pohdon,
ya waday ipaddunganda ti hay manugun
hinan tagun nakudang di nomnomna
ya nan haplat.
- ⁴ Wa ay ta ipadahmuy abalinam an mambal hinan
malgom an hapiton nan tagun nakudang di
nomnomna
at hiyay panginnilaan an numpaddung
ayun duwa.
- ⁵ Ya gulat ta mi'id hulbin di ibagana ya enyengn-
gohmuh nan inatna at hay pambalmu ya
mi'id goh di hulbina,
at immannung an bainom hiya ta
ma'awatanay aatna an manangpah.
- ⁶ Gulat ta nan tagun nakudang di nomnomnay
pumpaadan ya mi'id hulbina
an umat hinan tagun nonong ya pinutu-
lanay hu'ina, unu nonong ya imminum
hi bininu.
- ⁷ Mid goh di hulbin di tugun nan tagun nakudang
di nomnomna

* **26:2** Hay ohah mangitigan eten proverb ya nan Alin hi David ti hi Shimei ya inidutanah David. Mu aggyu timma'ot hi David hinan idutna ti inilana an mid ah inatnah nappuhi, at adi mipa'annung ay hiya (II Sam. 16:5-14).

ti umat hinan napilay an hu'in adi
ma'usal.

⁸ Mid hulbina goh hi un way mange'gon hinan
tagun nakudang di nomnomna
ti umat hinan aton an mangipaut hi
batun mipapan hinan kallat di paldi'it.

⁹ Umipata'ot hi un way nakudang di nomnomnan
mangipadah an manugun hinan tatagu
an umat hinan nabutong an ino'odnanay
pagal an nahbitan.

¹⁰ Umipapuhiy ma'at hi un way tagun mumpata-
muh nan malgom an maluh,
ya namamah un hiya ya manangpah ti
hay nipaddungana ya nan tagun un
malgom di panaona.

¹¹ Nan nakudang di nomnomna ya gunna ipid-
wapidwan mangat hi nappuhi
an nipaddung hinan ahun immuta, ya
binanggadnan onon.†

¹² Nan tagun mangalih un hiya ya nala'eng an
ta'on un manangpah
ya on'onaynay tagun nakudang di nom-
nomna ya un hiya.

¹³ Nan tagun napayad ya do'ol di pangalina ti
alyonay,

† 26:11 II Pet. 2:22.

“Ini ya waday layon an mihahawan hinan dalan, at adia' makmakkak!”‡

14 At nan humigan muntamu ya ammunah un gun bumanalliballin hinan nolo'ana ti umat hinan tangob an un gun mibughul ya nipabangngad an mitangob.

15 Waday udum hi tatagun nunheglay anapayadda ti ta'on un ah umiduhandaan higananda!

16 Mu ta'on un umat hinay aat nan napayad ya hay punnomnomana ya hiya ya nala'la'eng ya un nan pitun linala'in ma"aphod di panugunda.

17 Nan tagun mid biyangna mu alyona damdamah nomnomna an mi'bibiyang hinan way munhohongngel ya nipaddung hinan mampap hinan ahun maluh an hay inganay pangedonana.

18-19 Nan tagun munlukuh nan ibbana ya awniat alyonay, “Hene ya un'u pananhanul ay he"a!” ya nipaddung hinan nabongang an tagun mangipapdu' hi paltug unu nan panan pumatoy.

20 Nan apuy ya madop hi un adi matunguwan,

‡ 26:13 Prov. 22:13.

- at umat hina goh di ma'at hi un dumi-
nong nan munhohongngel an humu-
dohudol
- 21 ti nan uleng di mangipabala ya nan tunguy
mangipabi'ah hinan apuy.
At umat hinay nipaddungan nan bumah-
bah an humudohudol an tagu ti hiyay
dumalat hi punhahannuan di tatagu.
- 22 Nan nappuhin pamahiwda ya umat hinan
mumpolhat an ma'an an nalakah
ma'u'mun
ti immannung an hiyay pa'appohpohdon
nan tatagun pa'addonglon.
- 23 Nan tagun un pohod di hapitona mu aggy
immannung nan wah nomnomna
ya nipaddung hinan nagalatto' an tibung
hi penentolanda an hay tigawna ya
al'alidammuh.
- 24 Nan udumnan tagu ya nidugah di pahiwda,
mu unda e'edpol ti ma"aphod di bumuhu'
hi timidida.
- 25 Ya ta"on un ma"aphod di panapitda ya adim
kulugon
ti numbino'ob'on an nappuhiy wah nom-
nomda.
- 26 Ya ta"on hi unda adi ipattig nan pumbaholada
mu ma'innila damdama
ti dumalat nan gunda aton an nappuhi.
- 27 Nan tagun munnomnom hinan atonan nap-
puhah nan ibbana ya hiyay a'atana,

ya nomnomona ay an mangubah hinan
udumnan tagu ya hiyay ma'ubah.

- ²⁸ Nan munlangkak ya immannung an boholonay
ibbanan tagun pa"iona,
ya makulug goh an nan mangipabag-
tuh odol di ibbana ta olom ya mabal-
balian,
ya mapa"iy pangehdolan nan ibbanan hiya.

27

- ¹ Adim iyamlong di ninomnommu atom hi ma'et
ti agguymu inilay ma'at ay he"an den
algaw.
- ² Maphod hi un hay udumnan taguy man-
gul'ulgud hi aat di amaphod nan pangatmu
ti adi ahan maphod hi un he"ay mangat.
- ³ Immannung an naligat di mumpi'ug hi batu ya
panag ti mun'adamotda,
mu inyal'allanan naligat di
pange'edpolan hinan gumuluguluwan
di nakudang di nomnomna.
- ⁴ Naligat an medpol di bungot,
mu iyal'allanan naligat an medpol di
amoh.
- ⁵ Od'odolnah un way tagun mangihingal hi ib-
banah unna aton di nappuhi
ya un nan tagun way pamhodnan hiya,
mu adina ahan ipattig.

- 6 Ta'on un'a mah'itan an dumalat di pangihin-
galan nan i'ibbam ay he"a ti ma"aphod di
umat hina
ya un nan ato'aton nan pi'bohholmun
mangunggun he"a.
- 7 Na"abhug ay nan tagu ya ta'on un nan danum di
alig ya adina pohdon an tamtaman,
mu nan nahinaangan ya ta'on un nan
mumpait an ma'an ya mapolhat di
panamtamna.
- 8 Nan tagun manaynan an umadagwih nan nun-
hituwana
ya umat hinan hamutin manaynan hi-
nan agabana, ya immuy an tumanay-
tadyapan an lumane'le'od.
- 9 Immannung an umipa'amlong nan panugun di
nahamad an ligwa
an umat hinan numbino'ob'on an bang-
banglu an umipa'amlong goh hinan
mangusal.
- 10 Adim inganuy nan liligwam ya nan
liligwan nan o'ommodmu ti wa ay ta
mumpabadang'a
ya diday madadawoh hi ag'agan bu-
madang ya un nan tutulangmun wah
nan adagwin babluy.
- 11 He"an imbaluy'un lala'i, umipadenol ay ha"i
hi un'a luma'eng ta manomnoman'a,

at ta"ongkay hi un way mamihul ay ha"in
ti nan maphod an ugalm di mangi-
tudun hiyah aat'un nahamad.

- 12 Nan tagun nanomnoman ya immatunanah un
waday nappuhin ma'at ay hiya, at halimu-
nanay odolna ta adi ahan ma'at,
mu nan tagun nawongwong ya unnaat
goh ay damuwon nan nappuhi ta
hegnona mu awni ta umangunuh at
muntutuyu mahkay ti maligatan.
- 13 Mahapul an waday alanyuh gina'un nan tagun
mangita'dog hinan tagun umutang ta pa-
matangna,
ya iyal'allanah unyu agguay in'innilah nen
tagu.
- 14 Gulat ta unmu ibugaw di pangapngaam hinan
heneggonmuh nan pa'ahhelhelong
at mid mapto' ya alyonaan unmu hiya
idutan!
- 15 Nan babain gun mi'hongngel hi ahawana
ya umat hinan danum hi lawang an tu-
midtitidtid an umipahiga.
- 16 Ti ta"on hi un gun ipadah nan lakaynan ipadi-
nong hiya mu adi mabalin
ti umat hinan tuyup an adi mabalin hi
mipadinong, unu umat hinan lanan
adi mabalin an magamal.
- 17 Nan kelkel ya mabalin an kelkelona nan ib-
banan gumo' ta tumadom,

ya umat goh hinan tagun hay ibbanah
taguy pun'adalana ta luma'eng.

- 18 Nan tagun manalimun hinan nitanom an fig
ya immannung an malagbuan ti ononay
bungana,
ya malagbuan goh nan baal an manal-
imun hinan gina'un di apuna ti e'gonan
nan apuna hiya.
- 19 Nan mapaganah an danum ya umat hinan
halmeng ti ipattignay aat di angah di tagu,
ya henen angahna goh ya umat hinan
halmeng ti ipattignay aat nan adi mat-
tig an nomnomna.
- 20 Nan linala'i ya mid apogpogan di amnawda an
umat ay da Atayan ay A'ubahan
an mid apogpogan di tatagun middum ay
dida.
- 21 Nan apuy di mun'anang hinan balitu' ya silver,
mu hay mun'anang hinan aat di tagu ya
nan hapihapiton di tataguy amaphod
di pangatna.
- 22 Nan tagun nakudang di nomnomna ya ta'on
un way mamaligat an manaplat ay hiya ta
engganay un mun'ugung ya adi damdama
maluman di aatna
an adi umat hinan paguy an wa ay ta
nabayuh nan luhung ya mahinhin nan
bogah hinan dugi.

- 23 Mahapul an ipapto'mun halimunan nan a'animalmun kalnilu ya gandeng
- 24 ti nan inadangyan ya mapogpog an umat hinan punhaadan di ali an adi minaynayun.
- 25 At wa ay ta nalpah an indadaanmu nan do'ol an holo' an mumballun wah nan dudunduntug ta waday ipa'anmuh nan a'animalyu
- 26 ya mabalin mahkay an ipiyammam di lubungyu an malpuh nan dutdut di kalnilum,
ya mabalin goh an ila'um di udumnan gandengmu ta nan la'uda ya hiyay epla'muh luta.
- 27 Ya nan udum an ma'angang hinan gandeng di hiyay panggalanyuh gatas hi inumonyun hina"ama ya an amin nan nekkop ay da'yun binabai.

28

- 1 Nan tagun nappuhiy pangatna ya ta'on un mi'id di mamdug ay hiya ya nonongan un lumayaw,
mu nan nahamad di pangatna ya mi'id ah ta'otnan umat hi layon.
- 2 Nabaholan ay nan tataguh nan himpamabluy ta maguguluda at mahinhinukat di mun'ap'apun dida,
mu gulat ta nan nanomnoman an taguy mumpapto' hinan tatagu at minaynayun an pumhod henen babluyda.

- 3 Nan ap'apu an mangipaligligat hinan ibbanan
nun'awotwot
ya nipaddung hinan mundoloh an udan
an mama"ih nan nitanom an mi'id
ang'angonah ma'an.
- 4 Nan tagun adina unudon di Uldin ya iyamlong-
nay ato'aton nan nappuhiy pangatna,
mu nan mangunud hinan Uldin ya
ipadahnan ipaway ato'atonda.
- 5 Nan tatagun nappuhiy ato'atonda ya adida
ma'awatan nan aat di makulug hi aton
hinan udumnan tagu,
mu nan tatagun hi Apo Dios di daya-
wonda ya ma'awatanda mahkay.
- 6 On'onaynah un nawotwot nan tagu mu ta na-
hamad di pangatna
ya un nan adangyan an nangipa'enghah
kuluk.
- 7 Nan ungan un'unnud hinan Uldin ya hiyay
nanomnoman an imbaluy,
mu nan mimiddum hinan mid hulbinan
liligwana ta mi'yinum ya me"an ay
dida ya un hi amanay bainona.
- 8 Waday ma'at hinan tagun umadangyan an du-
malat nan mumpatakap hi ongol hinan
umutang an tatagu
ti la'tot ya nan inamungna ya umuy
damdaman miboltan hinan tatagun
hummo' hinan nun'awotwot.

- 9 Umipabohol ay Apo Dios nan adi mangunud hinan Tuguna,
ya ta"on un nan luwaluna ya adi tabolon Apo Dios.
- 10 Nan mangitudul hinan tagun nahamad di pangatna ta atonay nappuhi ya la'tot ya hiyay mabahbah an dumalat nan ato'atona,
mu nan tagun mi'id ah apahalana ya maphod di ma'ma'at hi nitaguana.
- 11 Wa ay ta nomnomon nan adangyan an tagu an hiyay na'annomnoman,
mu gulat ta waday nawotwot an tagun way abalinanan manginnilah nan na'ahhamad an mannig ay hiya at i'innilana ahan nan aat di akudangan di ugalina.
- 12 Gulat ta nan nahamad di pangatnay mangabak hi mun'ap'apu at nidugah di pun'am'amlongan nan himpamabluy,
mu gulat ta nan nappuhiy pangatnay mangabak ta diday mun'ap'apu at mun'ipo"oyda nan tatagu.
- 13 Nan tagun mangipo"oy hi baholna ya mi'id di punhulbian an amin di atona, at adi ahan pumhod di nitaguana,
mu nan mangitutuyuh baholna ya din'ugna ta adina ipidwan aton ya hiyay hom'on Apo Dios.

- 14 Mawagahan nan tagun gun mangita'ot ay Apo Dios,
mu nan tagun mangipahelot hi nomnomna ta adina unudon hi Apo Dios ya immannung an numbino'ob'on di ligatnah lagbuna.
- 15 Umipata'ot nan ap'apun nappuhiy ato'atonah nan tatagunan mid abalinanda
an umat hinan layon an munheel unu umat hinan mabungot an bear.
- 16 Nan ap'apun nappuhiy nomnomna ya paligatona nan tatagun ipapto'na,
mu nan ap'apun mamahiw hinan nappuhin pangat ya adina pohdon di kuluk ya hiyay madnoy di pun'ap'apuwana.
- 17 Umipaligat nan tagun pimmatoy mu agguay pay nadpap ti immannung an gun mipanomnom ay hiya nan inatnan nappuhi,
at minomnoman, ya gun goh anapon di pulis ta nangamung hi atayana, at maphod hi un mi'id ah mammo' ay hiyah enggana.
- 18 Mahalimunan nan tagun nahamad di pangatna,
mu himbumaggay aligatan nan tagun mangamangat hi lumihog.
- 19 Nan tagun mahmahlun munhabal ya do'ol di mahawal hi tanudna,

mu nan tagun mi'id di hulbin nan ayna
ato'aton ya minaynayun an diday gun
makudangan hi mahapulda tanudda.

20 Nan na'na'unnud an nahamad di pangatnan
tagu ya hiyay mawagahan,

mu nan tagun uma'amnaw an umadan-
gyan ta adi maphod di atonah umadan-
gyanana ya immannung an mamoltah
angunuhna.

21 Nappuhi nan tagun munhumalyah un waday
pangipanggilana,

mu ta"on ya hiyah ne ahan pohdon di
udumna an ta"on hi un itang di idatdah
lagbudan mangat enen nibahhaw.

22 Nan nagitilan an tagu ya pohdonan munnaud
an umadangan,

mu adina ma'awatan an un na'amtang ya
hiyay makudangan an mawotwot.

23 Hay pohpohdon nan tataguh punyamanandah
ma'at ay dida ya nan pangihingalandan
didah un way inatdan nappuhi

ya un nan pangngalandah nan udumnan
tagun mangiyulgud hi amaphodna an
ta"on hi un agguy immannung.

24 Nan tagun mangngal hi gina'un amana unu
hi inana ti hay punnomnomana ya bo'on
bahol henen atona

ya nipaddung hinan puma"i.

- 25 Nan tagun ma"unguh an mumpunghan ya hiyay dumalat hi punhahannuan nan tatagu,
 mu nan tagun hi Apo Dios di pange'kodanah mahapulna ya hiyay pumhod.
- 26 Nan tagun hay nomnomnay pange'kodana ya nakudang di nomnomna,
 mu nan un'unnud hinan nahamad an itudtudun nan nun'anomnoman ya mi'id di ita'otna.
- 27 Nan tagun nanginnilan hummo' hinan nun'awotwot ya adi makudangan hi mahapulna,
 mu nan mi'id di homo'nah nan mipalpaligat ya idutan nan tatagu.
- 28 Wa ay ta nan nappuhiy pangatnay mun'ap'apuh gubilnu ya mun'ipo"oyda nan tatagun maphod,
 mu wa ay ta ma'abakda ta hay maphod di mipallog ay didan mun'ap'apu at bumuhu'da mahkay, ya pumpumhod di ma'ma'at ay dida.

29

- 1 Nan tagun ta'on unda gun tugunon mu gunna ipahelot di nomnomna ta gunnaat goh iyal'allan mangat hi nappuhi
 ya la'tot ya ma'ubah an matoy.

- 2 Wa ay ta nan nahamad di pangatnay mun'ap'apuh nan ohan babluy ya umamlongda nan tataguna,
mu wa ay ta nan munlayah an nappuhiy pangatnay mun'ap'apu ya munlung-dayaday tatagu.
- 3 Umipadenol ay amana nan imbaluynan mamhod an manomnoman,
mu manangpah nan lala'in gun mimid-dum hinan puta ti upuhonay pihhuna.
- 4 Papaddungon ay nan aliy atonah nan ipapto'na at minaynayun an gun pumhod nan babluy an pumpapto'ana,
mu gulat ta nan ap'apu ya un hay pih-huy gamgamona at hiyay dumalat hi apa"ian nan babluy hi pumpapto'ana.
- 5 Nan tagun mamalbalih nan henegona ya paddungnay unna idadaan an manuluh odolna ta mabalbaliyan.
- 6 Nan tagun hay nappuhiy gunna aton ya hiyah ne dumalat hi abahbahana,
mu nan tagun nahamad di pangatna ya umamlong ya mungkankanta ti mi'id mama"in hiya.
- 7 Nan nahamad di pangatnan tagu ya inilanay aat di nahamad hi aton hinan nun'awotwot,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya mi'id di umat hinah nomnomona.

- 8 Nan tatagun pumihupihul hi i'ibbada ya unda
guluwon an amin nan ni'babluyanda,
mu nan nun'anomnoman an tagu ya
hay pumhodan nan tatagun himpam-
abluy di itamuda.
- 9 Mi'id hulbinah un idiklamun nan nanomnoman
nan adi mangngol ti nan adi mangngol ya
ngumalawngaw ya un bumungot,
at mid pohodnah punhahapitanda.
- 10 Nan tagun nangipa'enghan pumatoy
ya ma'abbohhol hinan nahamad di
nomnomda
ti pohdonan patayon dida.
- 11 Nan nakudang di nomnomnan tagu ya adi
bumain an mangipattig hi bumungtana,
mu nan nanomnoman an tagu ya
ma'ma'ullay, ya adi ma'innilay
bumungtana ti madpol.
- 12 Gulat ta nan ap'apu ya kulugonan amin nan
al'alyon nan tatagunan nibahhaw
at la'tot ya ahilalayahdan amin nan
u'upihyal nan puntamuona.
- 13 Hay ohah numpaddungan nan nawotwot an
tagu ya nan umipaligat ay hiya
ya nan nangidatan Apo Dios hi matadan
duwa.
- 14 Nan ap'apun mumpanuh hinan nun'awotwot ta
mepto' di ato'atonan dida

ya madnoy di pun'ap'apuwana.

- 15 Hay pangihingalan hi panugunan hinan ung'ungungnga ya nan paneteldan hinan way nappuhih atonda ya ta way pumhodanda
ti nan ung'ungngan adida ihingal ta un okod hiyah nan atona at la'tot ya hiyay lummuh abainan inana.
- 16 Wa ay ta nan tatagun nappuhiy ato'atonday mun'ap'apu ya iyal'allanay ma'ma'at hi nappuhi,
mu awmat ya tigon nan maphod di pangatday abahbahan dane han a'ap'apu.
- 17 Nu waday muntugun hinan imbaluyna at immannung an mid al'alih abungda,
ya hiya goh di mangipadenol hinan ommodna.
- 18 Nan tatagun agguy nanginnilah nan inyuldin Apo Dios ya immannung an atonday malgom hinan pohdondan aton,
mu nan nanginnila ya mangunud hinan Tuguna ya mawagahanda ya mipa'amlongda.
- 19 Nan adi umunud an tagala ya immannung an adi umanay di hapitonyuh panugunyun hiya,
at mahapul an gilatonyu ti ta'on unna ma'awatan di alyonyu mu adina unudon.

- 20 Nan tagun un namaaggan himmaphapit an adina ahan nomnomon di hapitona ya on'onayna ahan nan nakudang di nomnomna ya un hiya.
- 21 Gulat ta iyabulut nan ad baal di malgom an poh-pohdon nan baalna an mete"ah a'ungana at umangunuh ya henen tagalanay umidat hi punha'itan di nomnomna.
- 22 Nan tagun mabanbannungot di dumalat hi pi'hongngilana ya pi'pattayanah nan babluy an ni'hituwana.
- 23 Nan tagun mumpabagtu ya umangunuh at mipa'ampan dumalat henen atona, mu nan mangipa'ampah odolna ya hiyay mipabagtu.
- 24 Nan tagun bumadang hinan mangakaw ya un hay odolnay inlumlumna.
Ti gulat ta nan makulug di ibaagnah nan punhumalyaan ya middum hinan mangakaw an mahumalya,
ya gulat ta ibahhawna ya ma'idutan ay Apo Dios.
- 25 Nan tagun tuma'ot hinan nomnomon nan udumnan taguh aatna ya mi'id di abalinana,
mu nan tagun hi Apo Dios di pangeddolana ta Hiyay manalimun ay hiya ya immannung an malenggop an mi'id di ma'at ay hiyah nappuhi.

- 26 Nan do'ol an tatagu ya pohdondan
mumpabadang nan mun'ap'apun dida,
mu hi Apo Dios ya anggay di way na-
hamad hi atonan mangipanuh hinan
tatagu.
- 27 Nan tagun nahamad di ugalina ya pahiwonay
nappuhin pangat di tagu,
ya umat goh hinan nappuhiy ato'atona ti
pahiwona nan nahamad di ugalina.

30

*Hay Hinapit Agur**

- 1 Hiyatuy hinapit Agur an hina' Jakeh ay da Ithiel
ay Ukal† an inalinay,
- 2 “Ha”in ay atog ya nidugah ahan di amanang-
pah'un tagu!
Adia' umat hi udum an tagun waday
nomnomna!
- 3 Makulug ahan an mi'id di inadal'uh aat di aton
an manomnoman,
ya mi'id ahan di inila' hi aat di pangat
Apo Dios an me'gonan!
- 4 Ti undan way timmulu ta immuy ad abuniyan
ya numbanggad hitun luta?
Ya undan udot way nangamung hinan
tuyup ya ginamalna?
Ya undan udot way nangiteplag hi lubungnah
nan udan ad daya?
Ya hay nangipaphod hi nunlene'woh hi-
nan pingit di luta?

* **30:** Aggyu tu'u inilay aat ten tagu. † **30:1** Aggyu tu'u inilay aat ten duwan tagu an da Ithiel ay Ukal.

Ya hay ngadana nin?
 Inilayu ay ya hay ngadan goh di im-
 baluyna?
 Makulug ay an waday umat hina ya ibaagyun
 ha"n hi unyu inila!

⁵ Kulugo' ahan an mid ah nibahhawan nan hapi-
 ton Apo Dios,

at an amin nan mamhod an
 mumpabaliw ay Hiya ya immannung
 an ipapto'na dida.

⁶ At adiyu udman nan Hapit Apo Dios ti atonyu ay
 ya ihingal da'yu,
 at ma'innilan munlayah ayu.‡

⁷ He"a, Apo Dios, ya waday duwan pohdo' hi
 odawo' hi atom ay ha"n hi engganah unna'
 matoy.

⁸ Hay oha ya badangana' ni' ta adi' hapiton di
 nibahhaw an layah.

Ya hay miyadwa ya ta"on hi unna' adi
 ipa'adangyan mu ta adi ahan goh nun-
 heglan ami'mi"idana'.

At hay odowo' hi idatmu ya nan mun'olog hi
 mahapul'u ya ammunu.

⁹ Ti gulat nin ta do'ol an mahawal di mahapul'u at
 mid mapto' ya alyo' di,

Adi' mahapul di badangmu!

Ya gulat goh ta na'agwotwota' at mid mapto'
 ya mangakawa',

at hiyay dumalat hi pamihulandan
 He"an Dios an dayawo'!

‡ **30:6** Bahaom nan footnote di Deut. 4:2.

- 10 Da'yun i'ibba ya adiyu ihudhudol di pamahi-
wyuh nan tagalah aat nan apuna ti hiyay
dumalat hi pangidutanan da'yu,
at miballoh an holtaponyuy inatyu.
- 11 Wadaday udumnah tatagun mangidut hinan
ommodda,
ya adida wagahan dida.
- 12 Ya wadada goh di tatagun hay punnomno-
manda ya maphod an amin di pangatda,
mu layahda ti un hihidya an agguy
nahukatan nan nappuhin ato'atonda.
- 13 Ya wadada goh di udum an tatagun nidugah an
mumpahpahiyada
an hay punnomnomanda ya dida ahan
di ma"aphod an mi'id ah nipaddung ay
didah nan udum an tatagu.
- 14 Ya wadada goh di udumnan tatagun hay
nun'awotwot di mamaondan paligaton an
amin hitun luta,
ya pilitondan polhon nan way pangnga-
landah ononda.
Danen umam'am ya umatdah atata'ot an an-
imal hi bubulung an matadom di babadan
umat hi tadom di hinalung.
- 15 Wadada han duwan nunduppel an binabain
imbabaluy han belabel
an hay ngadan nan oha ya hi Idatana!
ya hay ngadan nan agina ya hi Idatana'
Pay!
Ya wada pay di opat hi ibaag'un mi'id ini-
ladan mahengla,

- 16 ti nan wadan di nun'atoy di oha,
ya nan babain bahig di netob,
ya nan mamagan lutan nanga' an mahapul-
nay udan di miyatlu,
ya hay miyapat ya nan apuy an gume-
lageladaw an adi mabalin an madop.
- 17 Nan tagun mamahal hi o'ommodna
ya awniat matoy ya nunhobatnan hamu-
tiy matana, ya nun'a'anday lamohna.
- 18 Waday opat an pohpohdo' hi adalon mu naligat
an adi' ma'awatan,
at mi'id olog'un manginnila.
- 19 Hay oha ya nan aton di agila an tumagoy,
ya hay miyadwa ya nan aton di ulog an
mabuluh hinan daplah,
ya hay miyatlu ya nan aton nan pupul an
manganap hi ayanah nan tu'yap di danum,
ya hay miyapat ya nan aton di lala'in
mi'pohhodan hinan babai.
- 20 Nan munlayah an babai ya wa ay ta nalpah an
inlugtapnay ahawana
ya mun'amoh an ihautnan alyonay,
Mi'id ah inat'uh nappuhi!
- 21 Wadaday opat hi na'appuhih ma'at hitun luta:
- 22 hay oha ya nan hambut an mumbalin hi ali,
ya hay miyadwa ya nan nakudang di
nomnomna mu umadangyan ta hiyay
way maphod di tanudna,

- 23 ya hay miyatlu ya nan malmaligit an babain nalhin,
ya hay miyapat ya nan tagalan babain mihukat hinan ad tagalan hiya.
- 24 Hitun luta ya waday opat an numbino'ob'on an ta'on unda i"itang mu nidugah di ananomanda:
- 25 hay oha ya nan ambubuli
ti ta'on hi un pa"itang di bi'ahda mu wa ay ta tiyalgaw ya hinumludan mangidadaan hi onondah nan lawang.
- 26 Ya hay miyadwa ya nan kunihu
ti ta'on un itang di bi'ahda ya abalinandan mangiyammah punhituwandah nan daplah.
- 27 Ya hay miyatlu ya nan dudun
ti ta'on hi un mi'id di apudah mangipangpangulun dida mu mun'u'unnudandan tumayap.
- 28 Ya hay miyapat ya nan bulbula'ot
ti ta'on hi un mabalin an piditon mu mabalin goh an wadah nan nunhituwan di alin ni'hitu.
- 29 Ya wadada goh di opat an numbino'ob'on hi limmun Apo Dios an maphod di tigaw nan panalanda:
- 30 hay oha ya nan layon an mabi'bi'ah hi an amin an a'animal,
at hiyanan mi'id ah tuma'tana,
- 31 ya hay miyadwa ya nan awitan,

ya hay miyatlu ya nan buta'al an gاند,
 ya hay miyapat ya nan aton nan alin mangi-
 pangpanguluh nan titindaluna.

³² Gulat ta ipabagtum di odolmu unu way ninom-
 nommuh atom hi nappuhi ya immannung
 an nakudang di nomnommu,
 at odolnah unmu nomnomon hi mahhun
 ti ini ya mabainan'a.

³³ Ti immannung an wa ay ta mikiwakiwal nan
 maluyud an gatas at mumbalin hi mantik-
 ilya,
 ya immannung goh an mahuntuk ay di
 olong at dumala.
 At iyal'allanay un pabungton di ibba an lum-
 muh gulu.”
 Hiyah ne hinapit Agur.

31

*Hay Tugun nan Alin hi Lemuel**

- ¹ Hiyatuy hinapit han Alin hi Lemuel hi intugun
 inana ay hiya an inalinay,
² “Waday numbino'ob'on an alyo' ay he"an im-
 baluy'un lala'i
 ti immannung an nawada'an dimmalat
 din nangiluwalua' ay Apo Dios.
³ Bo'on hay binabaiy pangpuham hi pihhum ya
 bi'ahmu
 ti hiyah ne dimmalat hi nun'ababhahan
 din udum an a'ali.

* **31:** Agguy tu'u inilay aat ten tagu.

- 4 Hay oha goh, Lemuel, ya maphod hi un adi
 mun'am'aminul nan ap'apu
 an uminum hi bayah ya nan
 numbino'ob'on an bumutong.
- 5 Ti gulat ta uminumda ta mabutongda
 at aliwanda nan Uldin,
 at inganuyda nan nun'awotwot an munhapul
 hi badang.
- 6 Hay mabalin hi uminum hinan limminun bayah
 ya nan tagun ay matomatoy
 an adi pa"edpol hinan dogohna.
- 7 Ta inumonda ay at olom ya aliwanday anawot-
 wotda ya nan nidugah an munha'it.
- 8 Mahapul an badangam nan tatagun adi
 pa'abbaliw hi odolda an umat hinan
 mahmo' ya nawotwot
 ti gulat ta iyalida didan idiklamuh
 nan punhumalyaan at mahapul an
 ma'andong di atom an mumpanuh
 hinan midiklamu.
- 9 At mahapul an hay immannung di panumalyam
 ay dida ta mabaliwanda.”
 Hiyah ne hinapit nan Alin hi Lemuel.

Nan Nalhin an Babain Nahamad di Pangatna†

- 10 Naligat ahan hi anapon nan babain nahamad
 di pangatnan ahawaon

† 31:9 Hatun verses 10-31 ya hiyah ne nahayhaynod an letran di alphabet di Hudyu an hay nahhun an letran nan mahhun an hapit hi verse 10 ya *A* (unu *aleph*), ya hay nahhun an letran nan mahhun an hapit hi verse 11 ya *B* (unu *beth*), ya minaynayun nan umat hinan aatna ta engganah negpongana an *taw* hi verse 31.

- ti nan umat hinay aatna ya nabalbalul ya
un nan do'ol an na'angnginan batu.
- 11 At nan ahawan nen babai ya ongol di pangede-
nolanan hiya
ti inilanan nidugah di punhulbiana,
- 12 ya maphod di aton nen babain hiya,
ya minaynayun an adina paligaton hiyah
an amin hinan ataguna.
- 13 Ya hiya ya mahlun umabo'abol hinan lo'ob,
ya mundenol hiyan muntamu,
- 14 ya mahlu goh an umuy manganap hi onondan
hina"aman ta"on un adagwiy pangngalana.
- 15 Hiya ya ag'agan bumangon hinan helhelong ta
idadaanay onon nan familyana,
ya intudunay aton nan tagalana.
- 16 Ya hamadonah mahhun nan lutah un maphod
ya unna pola'on,
ya nan bino'lanay usalona ta tammanah
greyp heden penla'na.
- 17 Ya hiya ya mabi'ah,
ya mahlun muntamu.
- 18 Ya inilana an maphod di aat di pungkumildu-
ana,
at ta"on un nan mahdom ya gun
muntamu
- 19 ti hiya ya gun munlubid ya mun'abol hinan
lubungda.
- 20 Hiya ya adi na'ikot an pun'idatana nan tatagun
nun'awotwot an ama'ma"idan,
- 21 ya adi numanomnom an ta"on hi un madatngan
di lawang an tungnin
ti waday mun'a'ugtul an lubung nan
familyana.

- 22 Ya iyammanay na'al'altian an abo'da,
ya hay lubungna ya ma"aphod di
tigawna.
- 23 An amin nan tataguh nan pi'babluyanda ya
e'gonandah ahawana
an hiyay ohah mangipangpangulun dida
an himpamabluy.
- 24 Ya henen babai ya mun'ammah lubung ya
balikis ta ila'unah nan mungkumildu.
- 25 Hiya ya mi'id al'alih aatna,
ya e'gonanda hiya,
ya adi numanomnom hi nitaguan hi udum di
algaw ti waday denolna.
- 26 Ya dumalat di ananomnomana ya ma'ulay di
panapitna,
ya nala'eng an tumugun.
- 27 Hiya ya ihamadnan mangipapto' hinan
ma'ma'at hi abungda,
ya adi napayad hi tamuna.
- 28 Nan imbabaluy na ya wagahanda hiya,
ya umat goh ay ahawana an ipabagtuna
hiya
- 29 ti alyonay, "Do'olday binabain mun'aphod di
pangatdan ahawada,
mu he"ay ma"ap'aphod ya un dida!"
Hiyah ne alyona.
- 30 Umu'uddum ya un bumalbali nan maphod an
tigaw di baba'i ya nan amaphodna ti adi
munnanannong,
mu nan babain hi Apo Dios di dayawona
ya hiyay mipabagtu.
- 31 At midatan hiyah pulimyuna ti hiyah ne
bino'lana.

At nan ina'inatnay dumalat hi
pange'gonan an amin di tataguh nan
babluy ay hiya.

Nan Hapit Apo Dios
Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Batad Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Audio recording © 2012 Hosanna

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 May 2025 from source files
dated 3 May 2025

73caf6e3-622f-5761-a5ec-fa654aef623d